

Research Article

Investigating the Relationship between Tax and Risk Taxation of Companies with Emphasis on Tax Avoidance. (Companies Accepted in Tehran Stock Exchange)

Ali Talaiezhadeh

Ph.D student in Accounting Department, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran

Iraj Noravesh*

Professor of Accounting , Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran

Ata-O-Llah Moahammadi Melgharani

Assistant Professor of Accounting Department, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran

Jalil Sahabi

Assistant Professor of Social Sciences Department, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran

Abstract

Promoting tax culture is a significant challenge in the tax system. In Iran's tax system, based on self-reported tax liability, voluntary tax payment is low because the tax system is inefficient. Thus, it is very important for Iranian policymakers, decision-makers, and managers to gain knowledge about the prevailing tax culture in the society. A progressive tax culture can significantly contribute to Iran's economic development. Therefore, factors affecting the tax culture must be identified and effective measures should be taken into account accordingly. This study is applied, descriptive-correlational study examines the relationship between tax culture and risky tax-avoidance in companies listed on the Tehran Stock Exchange. The research data included the financial data of the listed companies form 2008 to 2017. Regression panel data is applied to test the research hypotheses. The results show that there is a significant and positive relationship between tax culture and lower effective tax rates with prospective tax rate fluctuations and stock price fluctuations. Hence, more attention must be paid to the tax culture in taxation. Additionally, the funds arising from tax avoidance should be utilized in investment to increase the projected cash flow, and as a result, reduce the capital costs.

Keywords: Tax Culture, Tax Avoidance, Risk, Panel Data

*. talaiezhadeh@gmail.com

پژوهش‌های حسابداری مالی

سال دوازدهم، شماره دوم، پیاپی (۴۴)، تابستان ۱۳۹۹

تاریخ وصول: ۱۳۹۸/۰۳/۲۴

تاریخ بازنگری: ۱۳۹۸/۰۶/۰۷، ۱۳۹۸/۰۸/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۰۵

صص: ۷۱-۹۸

مقاله پژوهشی

بررسی رابطه فرهنگ مالیاتی و ریسک شرکت‌ها با تأکید بر اجتناب مالیاتی

(شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران)

علی طلائقی‌زاده^{*}، ایرج نوروش^{۱*}، عطاالله محمدی ملقرانی^{***}، جلیل سحابی^{***}

^{*}دانشجوی دکتری گروه حسابداری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران

alitalaiezadeh@yahoo.com

^{**}استاد گروه حسابداری، استاد گروه حسابداری، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران

inorvesh@ut.ac.ir

^{***}استادیار گروه حسابداری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران

ata.mm@iausdj.ac.ir

^{***}استادیار گروه علوم اجتماعی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران

jalilsahabi@iausdj.ac.ir

چکیده

یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های پیش‌روی نظام مالیاتی، موضوع ارتقای فرهنگ مالیاتی است. در نظام مالیاتی کشور ما، ایران، فرهنگ پرداخت مالیات به‌طور داوطلبانه براساس خوداظهاری پایین است؛ زیرا سیستم مالیاتی، کارساز و مؤثر نیست. شناخت و آگاهی نسبت به فرهنگ مالیاتی حاکم بر جامعه برای سیاستگذاران، تصمیم‌گیران و مدیران کشور در کار برنامه‌ریزی اهمیت زیادی دارد. وجود یک فرهنگ پیشروی مالیاتی کمک شایانی به توسعه اقتصادی کشور می‌کند؛ بنابراین لازم است عوامل مؤثر بر فرهنگ مالیاتی و ارتقای آن شناسایی شوند تا اقدامات مؤثری در این باره انجام شود. با توجه به اهمیت موضوع، هدف اصلی پژوهش بررسی رابطه فرهنگ مالیاتی و اجتناب مالیات با ریسک در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و دارای روش توصیفی - هم‌بستگی است. داده‌های این پژوهش شامل اطلاعات مالی شرکت‌های بورسی از سال ۱۳۸۷ تا سال ۱۳۹۶ می‌باشد. در این پژوهش به‌منظور بررسی فرضیات از الگوی پنل دیتا استفاده شده است. نتایج نشان داد بین فرهنگ مالیاتی و نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر با نوسانات نرخ مالیاتی در آینده و نوسانات قیمت آتی سهام در آینده ارتباط معنادار و مستقیم وجود دارد؛ از این رو لازم است توجه جدی‌تری به مقوله فرهنگ مالیاتی در زمینه مالیات‌ستانی انجام شود و همچنین وجوه حاصل از فعالیت‌های اجتناب از پرداخت مالیات، در زمینه سرمایه‌گذاری استفاده شود تا موجب افزایش جریان نقدی موردانتظار آینده و در نتیجه کاهش هزینه سرمایه شود.

واژه‌های کلیدی: فرهنگ مالیاتی، اجتناب مالیاتی، ریسک، پنل دیتا.

۱- مقدمه

فرهنگ مالیاتی جایگاه مهمی در سیستم مالیاتی دارد؛ هرچند این عبارت با واژه‌های دیگر مالیاتی از جمله فرار مالیاتی، توافق مالیاتی و اخلاق مالیاتی رابطه نزدیکی دارد. فرهنگ به معنای شیوه زندگی مردم از جمله عقاید، باورها، ارزش‌ها و رفتارهای آنان در جامعه است؛ بنابراین تمام وقایعی که از رابطه بین مودیان و سیستم مالیاتی ناشی می‌شود، فرهنگ مالیاتی را تشکیل می‌دهد. فرهنگ مالیاتی عامل مهمی برای موفقیت نظام مالیاتی و جهت‌گیری‌های سازمانی است؛ زیرا بر مردم و گروه‌هایی که با این نظام در ارتباطند، اثر مستقیم می‌گذارد.

تلاش برای ایجاد فرهنگ مالیاتی پیشرو و قوی در کشور تأثیر مهمی در کاهش هزینه‌ها، افزایش درآمدهای دولت و ایجاد کنترل‌های مؤثر دارد که نتیجه آن افزایش عدالت اجتماعی و رفاه عمومی است؛ زیرا یکی از مهم‌ترین روش‌های تأمین مخارج دولت، جمع‌آوری و وصول انواع مالیات است. امروزه درآمدهای مالیاتی یکی از مهم‌ترین منابع درآمدی در بودجه بیشتر دولت‌ها و یک شاخص اقتصادی در رتبه‌بندی کشورها نیز مطرح می‌شود [۲۹].

در این میان، اجتناب و فرار مالیاتی در کشورها باعث شده است درآمدهای مالیاتی کشورها همواره از آنچه برآورد شده است، کمتر باشد؛ بنابراین اجتناب مالیاتی از موضوعات مهمی است که پژوهشگران به خصوص در شرکت‌ها به آن توجه نشان داده‌اند؛ به طوری که پرداخت مالیات منجر به کاهش سود و وجوه نقد متعلق به شرکت و سهام‌داران و انتقال این منابع به دولت می‌شود. این موضوع سبب می‌شود شرکت‌ها از طریق مدیران خود

برای کاهش یا پرداخت نکردن مالیات و با استفاده از گزارشگری مالیاتی متهورانه از پرداخت مالیات فرار کنند [۴۱]. اگرچه از دیدگاه نظریه‌های سنتی، اجتناب از پرداخت مالیات منجر به افزایش ارزش شرکت از طریق انتقال ثروت از دولت به سهام‌داران می‌شود، با این حال در این دیدگاه ویژگی مهم شرکت‌های سهامی، یعنی جدایی مالکیت از مدیریت در نظر گرفته نشده است [۲۱]. با وجود اینکه بیشتر مدیران اجرایی، نرخ پایین و مؤثر مالیاتی را یکی از راهکارهای مالی شرکت می‌دانند [۴۳]، اما نتایج مطالعات اخیر نشان می‌دهد اجتناب از پرداخت مالیات با درجه بالای ریسک شرکت‌ها در ارتباط است [۴۰]. بحث اجتناب مالیاتی بیشتر درباره شرکت‌هایی که موضوع جدایی مالکیت از کنترل در آن مطرح است، عنوان می‌شود؛ زیرا افراد حقیقی به دلیل وجود احتمال کشف و جریمه شدن و ریسک‌گریزی و یا انگیزه‌های درونی، کمتر درگیر اجتناب مالیاتی می‌شوند. ولی در شرکت‌ها به طور معمول، سهام‌داران انتظار دارند مدیران به دنبال منافع شخصی خود باشند و تازمانی که منافع اضافی حاصل از کاهش بدهی‌های احتمالی، بیشتر از هزینه‌های اضافی مورد انتظار آنها باشد، به دنبال کاهش بدهی‌های مالیاتی و افزایش اجتناب مالیاتی هستند [۱۲]. البته این موضوع به نظر می‌رسد در کشور ما به این شکل نیست و شکاف‌های قانونی باعث می‌شود اجتناب مالیاتی به شکل گسترده‌ای وجود داشته باشد و نظارت دقیقی بر این موضوع وجود ندارد.

یکی از مباحث مهم متخصصان علم مالیه عمومی و مدیران مالیاتی، رشد و توسعه و بهبود تمکین مالیاتی و فرهنگ مالیاتی در جامعه است؛ زیرا هرچه

1 Tax Avoidance

2 Firm risk

بر درآمد خود دارند. اجتناب مالیاتی، فرار مالیاتی، مدیریت سود و محافظه‌کاری ابزارهایی هستند که شرکت‌ها در صورت لزوم، بسته به شرایط از آنها استفاده می‌کنند. فرهنگ مالیاتی و اجتناب مالیاتی و ریسک از مباحث مهمی است که در زمینه مالیات مطرح است و در ادامه تشریح آنها آمده است.

فرهنگ مالیاتی: هافستد [۴۴] فرهنگ را برنامه ذهنی - جمعی تعریف می‌کند که منجر به روش‌های الگومندی از تفکر، احساس و عمل می‌شود و یک گروه را از گروه دیگر متمایز می‌سازد. فرهنگ بر شیوه پردازش اطلاعات افراد اثر می‌گذارد و ساختارهای ذهنی فردی به کاررفته را برای تفسیر مسائل پیش‌آمده در زندگی شکل می‌دهد. آنها نیز در عوض بر تصمیم‌گیری‌ها اثر می‌گذارند [۵۴، ۴۸].

تعریف تایلر در سال ۱۸۷۱ با عنوان تعریف جامعی از فرهنگ معروف است: «فرهنگ، مجموعه پیچیده‌ای است که شامل معارف، معتقدات، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، قوانین، سنن، آداب و رسوم و بالاخره تمام عادات و رفتار و ضوابطی است که فرد به عنوان عضو جامعه از جامعه خود فرامی‌گیرد».

فرهنگ به مجموعه‌ای از باورها، اعتقادات، گرایش‌ها، اندیشه‌ها، هنجارها، ارزش‌ها و ... اطلاق می‌شود. این مجموعه در هر جامعه‌ای وجود دارد و در واقع قالب هویتی فرد و جامعه را شکل می‌دهد. این قالب ویژگی خاصی دارد و افرادی را که در یک فضای فرهنگی رشد و نمو نمی‌کنند، به یک شکل درمی‌آورد. در این‌گونه فضاها بسیاری از مردم شیوه تفکر، نوع اعتقادات و میزان باورهایشان به هم شبیه و نزدیک است و ما می‌توانیم با شناخت فرهنگ آنها، رفتار آنها را پیش‌بینی کنیم. فرهنگ مالیاتی نیز در واقع نگاهی خاص و نگرشی نشأت‌گرفته از فرهنگ است

جامعه فرهنگ مالیاتی غنی‌تری داشته باشد، سازمان امور مالیاتی با موفقیت و سهولت بیشتری مالیات را وصول می‌کند و موذیان مالیاتی نیز با رغبت و احساس مسئولیت بیشتری وظایف قانونی خود را انجام می‌دهند. در نظام مالیاتی کشور ما فرهنگ پرداخت مالیات به‌طور داوطلبانه بر اساس خوداظهاری پایین است؛ زیرا سیستم مالیاتی کارساز و مؤثر نیست. همچنین اعتماد متقابل هم بین مأموران تشخیص و مؤذیان مالیاتی وجود ندارد. از این رو شناخت آگاهی نسبت به فرهنگ مالیاتی حاکم بر جامعه برای سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران و مدیران کشور در کار برنامه‌ریزی اهمیت زیادی دارد [۱۵].

باتوجه به مطالب گفته‌شده، هدف این مطالعه بررسی رابطه بین فرهنگ مالیاتی و ریسک (اطمینان‌نداشتن از آینده کلی شرکت) در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران با تأکید بر اجتناب مالیاتی (نرخ کم مالیات) است. بر این اساس، این مطالعه به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که آیا فرهنگ مالیاتی و اجتناب مالیات تأثیر معنی‌داری بر ریسک در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران دارند؟

این مقاله بدین شکل سازماندهی شده است: در بخش دوم، مبانی نظری و پیشینه پژوهش بررسی شده؛ در بخش سوم فرضیات پژوهش بیان شده؛ در بخش چهارم روش پژوهش ارائه گردیده؛ در بخش پنجم بحث و نتایج حاصل از تخمین الگو بیان شده و در نهایت در بخش ششم نتیجه‌گیری و پیشنهادهای راهبردی مطرح شده است.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

- مبانی نظری

مبانی نظری و شواهد تجربی نشان می‌دهند شرکت‌ها سعی در کاهش و به تعویق انداختن مالیات

که به آن به‌منابه مقوله مالیات نگرینسته می‌شود [۱۷].
براین‌اساس فرهنگ مالیاتی عبارت است از مجموعه
نگرش‌ها، ارزش‌ها، باورها و دانش‌های مشترک و
پذیرفته‌شده یک جامعه که افراد به‌موجب اصل تعاون
و تأمین هزینه‌های دولتی سهمی از درآمد خود را
برحسب توانایی به دولت پرداخت می‌کنند [۱۶].

بیرگر نر [۴۷] اعتقاد دارد موضوع فرهنگ مالیاتی،
رشته‌های اقتصاد، جامعه‌شناسی و تاریخ را
دربرمی‌گیرد؛ بنابراین واژه «فرهنگ مالیاتی» به‌ندرت
در ادبیات اقتصاد یافت می‌شود. اخیراً توجه به
فرهنگ مالیاتی افزایش یافته است. اقدامات اصلاحی
ضروری برای نظام‌های مالیاتی اقتصادهای انتقالی
تاندازه‌ای به‌دلیل تطابق‌نداشتن فرهنگ مالیاتی آنها
منجر به شکست شده است. فرهنگ مالیاتی خاص
یک کشور تمام مؤسسات رسمی و غیررسمی مرتبط
با سیستم مالیاتی ملی و عملکرد آن و وابستگی‌ها و
روابط ایجادشده از طریق تعاملات مداوم در نظر
گرفته می‌شود که از گروه‌ها و عواملی مانند مسئولان
مالیاتی، مالیات‌دهندگان، سیاست‌گذاران، کارشناسان
مالیاتی و دانشگاهیان تشکیل شده است.

بیرگر نر همچنین معتقد است سه عنصر مهم و
تأثیرگذار بر فرهنگ مالیاتی عبارتند از: الف -
وضعیت قوانین و سیستم مالیاتی کشور که هرچه
سیستم مالیاتی پیشرفته، نظام‌مند و کارآمدتر شود، در
ارتقای فرهنگ مالیاتی مؤثرتر است؛ ب- تأثیر
سازمان امور مالیاتی که به سطح تمرکزنداشتن سیاسی
و مالی و همچنین به میزان فساد اداری در هر کشور
وابسته است؛ ج - میزان همکاری مردم با سازمان
مالیاتی و پرداخت داوطلبانه که سطح فرار مالیاتی و
اجتناب از پرداخت مالیات در کشورهای گوناگون
متفاوت است. البته مشارکت و تمایل به پرداخت

مالیات از طریق ایجاد فضای اعتماد بین مودیان مالیاتی
و سازمان امور مالیاتی افزایش داده می‌شود. طرح
خوداظهاری یکی از راه‌های افزایش اعتماد بین
مودیان و سازمان امور مالیاتی است.

فرهنگ مالیاتی عبارت است از بررسی جریان
فرهینختگی در عناصر مادی و معنوی پرداخت مالیات
شهروندان و دریافت آن از سوی دولت و
هزینه‌کردن [۸]. به عبارت دیگر، مجموعه‌ای از
طرزتلقی‌ها، بینش‌ها، برداشت‌ها، آرمان‌ها، ارزش‌های
اجتماعی، قوانین جاری و میزان آگاهی مردم از
مالیات، فرهنگ مالیاتی را می‌سازد [۹]. ادوارد تیلور
فرهنگ را مجموعه پیچیده‌ای از دانش‌ها، باورها،
هنرها، قوانین، اخلاقیات، عادات و هرچه فرد به‌عنوان
عضوی از جامعه خویش فرامی‌گیرد، تعریف می‌کند.
مسیحی و محمدنژاد (۱۳۹۴) متغیرهای تأثیرگذار
بر فرهنگ مالیاتی را بدین ترتیب شناسایی کرده‌اند:
الف- عزم و اراده دولت‌مردان؛ ب- ضمانت اجرایی
قانون؛ ج- قانونمندی [۲۲].

اجتناب مالیاتی: در بیشتر کشورها بخش عمده‌ای
از منابع درآمدی دولت از طریق مالیات تأمین می‌شود.
دراین‌میان اجتناب مالیاتی در کشورها باعث می‌شود
درآمدهای مالیاتی کشورها همواره از آنچه که برآورد
شده است، کمتر باشد؛ بنابراین ازجمله موضوعات
بسیار مهم که درحال‌حاضر در بیشتر پژوهش‌ها به آن
توجه شده است، بحث اجتناب مالیاتی، شیوه
اندازه‌گیری و نتایجی است که از آن حاصل می‌شود
[۱۲]. اجتناب از مالیات بیشتر با عنوان کاهش مالیات
تعریف می‌شود. این تعریف به‌صورت مفهومی از
تعریف دایرنگ و همکاران [۳۸] پیروی می‌کند و همه
معاملاتی را که بر بدهی مالیاتی شرکت‌ها تأثیر

می‌گذارد، منعکس می‌کند [۴۰]. منظور از اجتناب مالیاتی، تلاش برای کاهش مالیات‌های پرداختی است. در واقع اجتناب از مالیات نوعی استفاده از خلأهای قانونی در قوانین مالیاتی برای کاهش مالیات است [۴۱]. سهام‌داران ریسک‌گریز انتظار دارند مدیران به نمایندگی از آنها بر حداکثرسازی سود تمرکز کنند که این فراتر از استفاده از فرصت‌های کاهش بدهی مالیاتی است؛ بنابراین اجتناب از مالیات به‌خودی‌خود انعکاسی از مشکلات نمایندگی نیست [۲۳].

اجتناب از پرداخت مالیات، کاهش مالیات آشکار هر ریال از سود قبل از مالیات تعریف شده است. فعالیت‌های اجتناب از پرداخت مالیات به‌طورمتداول به ابزارهای صرفه‌جویی مالیات اطلاق می‌شود که منابع را از دولت به سهام‌داران انتقال می‌دهد و ارزش بعد از مالیات شرکت را افزایش می‌دهد. پاسترناک و ریکو [۴۹] اجتناب از پرداخت مالیات را استفاده قانونی از نظام مالیاتی برای منافع شخصی، به‌منظور کاهش مقدار مالیات قابل پرداخت با ابزارهایی که در خود قانون است، تعریف کرده‌اند. براساس تعریف اسلمرد [۵۲] نوع مشروع اجتناب از پرداخت مالیات از تفاوت بین قوانین مالیاتی و اصول پذیرفته‌شده حسابداری ناشی می‌شود. مثالی در این باره روش محاسبه هزینه استهلاک است. قانون مالیاتی، شرکت‌ها را ملزم می‌کند با استفاده از روش الزامی شده در قانون، دارایی را مستهلک کنند، اما اصول پذیرفته‌شده حسابداری به شرکت‌ها اجازه می‌دهد هزینه استهلاک را به‌گونه‌ای محاسبه کنند که اطلاعات بهتری به استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی منتقل شود. باتوجه‌به آنکه یکی از اهداف اصلی مدیران و نمایندگان سهام‌داران در شرکت، حداکثرکردن ثروت

سهام‌داران است و سهام‌داران با استفاده از سازوکارهای مختلفی به‌دنبال تحقق این موضوع و نظارت بر مدیران هستند، بنابراین انتظار می‌رود یکی از انگیزه‌های اصلی اجتناب از پرداخت مالیات مدیران، تحقق هدف حداکثرسازی ثروت سهام‌داران باشد. افزون‌براین در بسیاری از مواردی که طرح‌های پاداش برای مدیران و گردانندگان شرکت در نظر گرفته می‌شود، بخشی از این طرح‌ها مبتنی بر معیارهای عملکرد شرکت هستند؛ معیارهایی که برخی از آنها به میزان سود شرکت و میزان جریان‌های نقدی آزاد بستگی دارد؛ ازاین‌رو انتظار می‌رود مدیران در راستای تحقق پاداش‌هایی که سهام‌داران برای آنها در نظر گرفته‌اند، انگیزه زیادی برای اجتناب مالیاتی داشته باشند؛ زیرا اجتناب مالیاتی در نهایت به افزایش سود خالص و کاهش جریان‌های نقدی خروجی ناشی از مالیات منجر می‌شود. این موضوع در پژوهش توس آرمسترانگ و همکاران [۳۰] نیز تأیید شد. آنها به این نتیجه رسیدند که بین طرح‌های تشویقی پاداش مدیران مالیاتی با نرخ مؤثر مالیاتی محاسبه‌شده براساس استانداردهای حسابداری رابطه‌ای منفی و معنادار وجود دارد. برای شرکت‌هایی که راهکارهای برنامه‌ریزی مالیاتی به کار می‌برند، نگرانی‌های اعتباری عامل مهمی است. بانکمن [۳۳] نشان داد وقتی یک شرکت به‌طورجسورانه از پرداخت مالیات اجتناب می‌کند، ممکن است از نظر شهروندی شرکت فقیر به شمار آید که امکان دارد تأثیر معکوسی بر نتایج بازار تولید داشته باشد. پژوهش‌های قبلی، اثر اعتباری برنامه‌ریزی مالیاتی را برای شرکت‌هایی که متهم به دخالت در سپرهای مالیاتی هستند، آزمودند. هانلون و اسلمرد [۴۲] واکنش بازار را به اخبار مبنی بر دخالت شرکت‌ها در سپرهای مالیاتی بررسی کردند. پژوهش

هیچ‌گونه تعدیلی است؛ اما در کشورهایی که هزینه مالیات معوق در صورت‌های مالی ظاهر می‌شود، صورت کسر را بابت هزینه مالیات معوق تعدیل می‌کنند. پژوهشگران از رقم‌های مختلفی شامل فروش شرکت، سود عملیاتی، سود خالص قبل از مالیات، جریان نقد عملیاتی و درآمد مشمول مالیات در مخرج کسر استفاده کرده‌اند.

ریسک: تعاریف متعددی از ریسک در منابع مختلف علمی یافته می‌شود که هرکدام از این تعاریف بسته به بعد یا زاویه دید خود، تعریف متفاوتی از ریسک را ارائه کرده‌اند. واژه ریسک به احتمال ضرر، درجه احتمال ضرر و میزان احتمال ضرر اشاره دارد؛ بنابراین ریسک هم احتمال خطر و هم احتمال سود و احتمال زیان را دربرمی‌گیرد، درحالی‌که ریسک خالص فقط احتمال زیان را دربرمی‌گیرد و شامل احتمال سود نمی‌شود. ریسک در هر حیطة‌ای قابلیت مطرح شدن دارد. عدم اطمینان مالی که سرمایه‌گذار صاحب سهم در یک شرکت خاص با آن روبه‌رو است، ریسک شرکت گفته می‌شود. ریسک شرکت ممکن است از طریق متنوع‌سازی کاهش پیدا کند [۲۸].

ریسک سقوط قیمت سهام که خمیدگی شرطی توزیع سود شرکت است و عدم تقارن در ویژگی‌های ریسک را دربرمی‌گیرد، برای تصمیمات سرمایه‌گذاری و مدیریت ریسک مهم است؛ چون مدیران دارای اعتماد به نفس زیاد درباره پروژه‌های سرمایه‌گذاری‌شان بیش‌ازحد مطمئن هستند و بازخوردهای منفی مشاهده‌شده خصوصی را نادیده می‌گیرند یا توجیه می‌کنند. عملکرد ضعیف این پروژه‌ها معمولاً بیشتر است. شرکت‌هایی با مدیران دارای اعتماد به نفس زیاد، ریسک سقوط و جهش

آنها بیانگر واکنش جزئی منفی بازار بود و در بعضی موارد که شرکت قبلاً اجتناب‌کننده از مالیات شناسایی نشده بود، واکنش مثبت بود. همچنین شرکت‌هایی که در صنایع خرده‌فروشی بودند، واکنش منفی شدیدتری به اخبار سپر مالیاتی داشتند.

نگرانی‌های گزارشگری مالی نیز عامل بازدارنده‌ای برای برنامه‌ریزی مالیاتی محسوب می‌شود. انگیزه‌های گزارشگری مالی بیشتر با انگیزه حداقل کردن مالیات در تضاد است؛ به این دلیل که کاهش در سود مشمول مالیات، غالباً سود حسابداری کمتری را نتیجه می‌دهد. حسنی و شفیع [۱۱] برای سنجش اجتناب از مالیات و به‌طور وسیع‌تر بررسی دیدگاه مالیاتی شرکت، معیارهای مختلفی در نظر گرفته‌اند. نرخ مؤثر مالیاتی از جمله معیارهای سنجش اجتناب از مالیات است که در این پژوهش از آن استفاده شده است. نرخ مؤثر مالیاتی نرخ واحدی است که براساس آن از فعالیت مشمول مالیات، مالیات دریافت می‌شود و نرخ است که شرکت در نهایت متحمل می‌شود و با نرخ مالیاتی که دولت آن را تعیین کرده متفاوت است؛ زیرا همه درآمدهای کسب‌شده شرکت مشمول مالیات نمی‌شود و یا برخی از هزینه‌های انجام‌شده در شرکت از نظر مالیاتی جزء هزینه‌های قابل قبول نیست. تعیین نرخ مؤثر مالیاتی از مهم‌ترین مباحث در حوزه مالیات است. نرخ مؤثر مالیاتی به‌صورت ابزاری برای هدایت سرمایه استفاده می‌شود و با کاهش یا افزایش آن می‌توان رفتار سرمایه‌گذار را در جهت سیاست‌های کلان دولت هدایت کرد. بحث درباره شیوه محاسبه نرخ مؤثر مالیاتی فراوان است. این مباحث از آنجا نشأت می‌گیرد که امکان دارد ارقام مختلفی در صورت و مخرج کسر استفاده شود. رقم استفاده‌شده در صورت کسر به‌طور معمول هزینه مالیات ابرازی بدون

قیمت سهام بیشتری دارند؛ بنابراین مدیرانی از فرهنگ‌هایی با فردگرایی زیاد باید اخبار بد بیشتری را به دلیل اعتماد به نفس زیاد داشته باشند که اینها نیز ریسک سقوط و جهش قیمت سهام بیشتری را می‌آفرینند [۵۵].

در این پژوهش براساس الگوهای نظری گذشته رابطه فرهنگ مالیاتی و ریسک شرکت‌ها با تأکید بر اجتناب مالیاتی به صورت الگوی رگرسیونی بررسی می‌شود. سهام‌داران و سرمایه‌گذاران خواهان بیشترین منافع هستند و مدیران نیز هدف حداکثرکردن منافع آتی سهام‌داران را دنبال می‌کنند؛ ازین‌رو با توجه به نتایجی که در این پژوهش به دست خواهد آمد و با در نظر گرفتن تأثیر فرهنگ مالیاتی و اجتناب مالیاتی بر ارزش سهام و ریسک شرکت، سرمایه‌گذاران و سهام‌داران می‌توانند با فهم دقیقی از این رابطه در تصمیم‌گیری‌های خود بهینه عمل کنند و بازدهی مطلوبی از سرمایه‌گذاری خود به دست آورند. همچنین شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌توانند برای تعیین راهکارهای مالیاتی شرکت از نتایج این پژوهش استفاده کنند. در ضمن نتایج این پژوهش در زمینه تجزیه و تحلیل‌های مالی در ارتباط با فرهنگ مالیاتی و اجتناب مالیاتی و ریسک شرکت‌ها در دانشگاه‌ها و در سایر محیط‌های آموزشی یا کاری، درخور استناد است.

پیشینه پژوهش

بررسی فرهنگ مالیاتی، اجتناب مالیاتی و ریسک شرکت‌ها موضوع مورد بحث در سطح جهانی شده که در چند دهه گذشته توجه متخصصان و پژوهشگران را در کشورهای مختلف جهان به خود جلب کرده است. از بین مطالعات داخلی در این زمینه به مطالعه ایمانی و امیرمستوفیان [۳] اشاره می‌شود. آنها در

پژوهش خود با عنوان «ارتقای فرهنگ مالیاتی و تأثیر آن بر گسترش چتر مالیاتی و شناسایی مودیان جدید»، عوامل مؤثر بر فرهنگ مالیاتی در گروه‌های مختلف را بررسی کردند. نتایج نشان داد ضمانت اجرایی، دانش مالیات و هنجارهای فرهنگی به ترتیب رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص می‌دهند. همچنین زیرمعیارهای تفاوت سنی افراد، بهبود اخلاق شاغلان هر حرفه، وجود فقر در جامعه و نبود رفاه کافی، رعایت قوانین، رعایت اخلاق و ارزش، آشنایی اشخاص با جرایم، شاخص نظارت نهاد مردمی بر مصرف مالیات، درک مؤدیان از اعمال تساوی قانون، تکریم کارگزاران، شفاف‌سازی قانون و کارآمد کردن آن، بالاترین امتیاز را در اولویت‌بندی زیرمعیارها به خود اختصاص داده‌اند. نتایج بررسی میزان تأثیر عوامل شناسایی شده بر توسعه چتر مالیاتی نشان داد هنجارهای فرهنگی، ارزش‌های اجتماعی و میزان فساد مالی و اداری به ترتیب بیشترین میزان تأثیر را دارند.

داداش‌زاده و بادآور نهندی [۱۳] تأثیر عناصر فرهنگی بر ریسک سقوط و جهش قیمت سهام را بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد فاصله قدرت، فردگرایی و مردگرایی بر ریسک سقوط قیمت سهام تأثیر ندارد و اجتناب از عدم اطمینان بر ریسک سقوط قیمت سهام تأثیر منفی می‌گذارد. همچنین عناصر فرهنگی بر ریسک جهش قیمت سهام تأثیری ندارد. ارزش‌های فرهنگی نیز یک عامل ناشناخته بین سهام‌داران، مدیران و سایر بهره‌وران شرکت‌ها در ارزیابی ریسک سقوط و جهش قیمت سهام مطرح است.

باقری و خواجوی [۴] جایگاه قابلیت‌های مدیران را بر رابطه بین اجتناب مالیاتی و ریسک سقوط قیمت سهام شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار

تهران در میان ۱۴۲ شرکت و در طی سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۴ بررسی کردند. نتایج حاصل از پژوهش نشان‌دهنده آن است که بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت اطلاعات مالی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. همچنین نتایج پژوهش نشان داد از بین متغیرهای ساختار هیئت مدیران، تنها متغیر اندازه هیئت مدیران نقش تعدیل‌کنندگی بر رابطه بین ویژگی‌های کمیته حسابرسی و کیفیت ارقام تعهد دارد. هدایتی و حاجی‌ها [۲۷] رابطه بین ابعاد فرهنگی و رفتار (خوشبینی) را با ریسک گزارشگری مالی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران در فاصله زمانی ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۳ با ۱۰۹ شرکت به‌عنوان نمونه پژوهش بررسی کردند. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون خطی چندمتغیره مبتنی بر داده‌های پانل با اثرات ثابت نشان داد بین فرهنگ شرکت و رفتار مدیریت با ریسک گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد. همچنین این نتایج بیانگر ارتباط معکوس بعد فرهنگی اجتناب از عدم اطمینان و نیز ارتباط مستقیم بعد فرهنگی فردگرایی با ریسک گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است.

ملانظری و همکاران [۲۴] رابطه فرهنگ سازمانی و تمکین مالیاتی شرکتی را مطالعه کردند. نمونه آماری پژوهش ۶۵ شرکت از شرکت‌های اداره کل امور مالیاتی مؤدیان بزرگ طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۱ است. نتایج نشان می‌دهد فرهنگ سازمانی بر تمکین مالیاتی شرکتی اثر شایان توجهی دارد و تمکین مالیاتی شرکت‌ها از طریق اجتناب از عدم اطمینان کم، فردگرایی زیاد، مردگرایی زیاد و فاصله قدرت کم مشخص می‌شود.

مسیحی و محمدنژاد [۲۲] در مطالعه‌ای عوامل مؤثر بر فرهنگ مالیاتی را از دیدگاه مؤدیان و کارشناسان مالیاتی اداره کل مالیات بر ارزش افزوده شهر تهران بررسی کردند. نتایج نشان می‌دهد یکی از موانع تحقق مالیات بر درآمد، مالیات بر فرهنگ است. براساس نتایج تحقیق حاضر احساس نگرش مثبت به شغل و تناسب محیط شغلی کارگزاران مالیاتی، ضمانت اجرایی و تکریم ارباب رجوع و حفظ و حراست از شأن کارگزاران از جمله عوامل تأثیرگذار بر فرهنگ مالی هستند.

منصوری و همکاران [۲۵] مطالعه تأثیر راهبری شرکتی بر ارتباط اجتناب مالیاتی و خطر سقوط قیمت سهام را بین نمونه ۶۸ شرکت و در بازه زمانی ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ انجام دادند. نتایج نشان داد تجزیه و تحلیل داده‌ها بیانگر تأثیر مثبت اجتناب مالیاتی مبنی بر نرخ مؤثر مالیات نقدی بر خطر سقوط قیمت سهام است و بین نرخ مؤثر مالیات نقدی که شاخصی از اجتناب مالیاتی است با خطر سقوط قیمت سهام رابطه معناداری وجود دارد؛ بدین معنای که با افزایش نرخ مؤثر مالیات در بازه طولانی مدت، خطر سقوط قیمت سهام افزایش می‌یابد. همچنین نتایج بیانگر این است که راهبری شرکتی بر ارتباط اجتناب مالیاتی شرکتی و ریسک سقوط قیمت سهام اثر معناداری ندارد.

محمدنژاد و همکاران [۲۰] رابطه اجتناب مالیاتی و ریسک شرکت‌ها را در بورس اوراق بهادار تهران در بازه زمانی ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۲ بررسی کردند و نشان دادند بین نوسانات نرخ مؤثر مالیات نقدی و نوسانات بازده آتی سهام رابطه معنادار از نوع منفی آن وجود دارد.

مشایخی و همکاران [۲۳] در پژوهش خود برخی از معیارهای مهم راهبری شرکتی را شامل درصد

استفاده می‌کنند. همچنین با افزایش مالیات ابرازی سنوات قبل، انگیزه اجتناب مالیاتی افزایش نمی‌یابد. جهرومی [۱۰] ارتباط بین سطح اجتناب مالیاتی و شفافیت شرکت‌ها را مطالعه کرد. او با بررسی ۳۶۷ سال - شرکت طی بازه زمانی ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ دریافت رابطه معناداری بین اجتناب مالیاتی و شفافیت شرکت‌ها وجود ندارد. پژوهش او تأییدکننده رویکرد ارزش‌آفرینی درخصوص اجتناب مالیاتی شرکت‌ها بود.

پورزمانی و شمسی [۷] در پژوهشی دلایل اختلاف درآمد مشمول مالیات ابرازی و تشخیصی را بین شرکت‌های بازرگانی مستقر در اداره کل امور مالیاتی غرب تهران طی سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ بررسی کردند. آنها دریافتند تفاوت معناداری بین درآمد مشمول مالیات ابرازی و تشخیصی در شرکت‌های بررسی شده وجود دارد و عوامل متعددی بر این اختلاف مؤثر است. این عوامل شامل نبود مدارک و مستندات هزینه‌های ابرازی، برداشت نادرست مودیان از معافیت‌های مقرر در قوانین و مقررات مالیاتی و رعایت نکردن حدنصاب‌های تعیین شده سازمان امور مالیاتی هستند.

قربانی [۱۸] که تعیین راهکار ترویج و ارتقای فرهنگ مالیاتی را در شهرک‌های تولیدی شهرستان تبریز بررسی کرده است، در پژوهش خود نشان می‌دهد نظام اطلاعاتی مناسب، مدیریت صحیح منابع انسانی، فرایند وصول مالیات و قوانین و رفتار مناسب دولت بر ارتقای فرهنگ مالیاتی تأثیر می‌گذارد.

شیدایی [۱۴] راهکارهای ارتقای فرهنگ مالیاتی را با تأکید بر بخش مشاغل بررسی کرد. نتایج نظرسنجی از ۱۹۵ نفر از مودیان اداره کل غرب تهران نشان داد بین احساس ضرورت پرداخت مالیات،

مالکیت نهادی، استقلال و اندازه هیئت مدیران و اجتناب مالیاتی با نمونه ۱۴۶ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۸۱ الی ۱۳۹۱ مطالعه کردند. نتیجه بررسی آنان با استفاده از الگوی پنل نامتوازن نشان‌دهنده نبودن رابطه معنادار بین راهبری شرکت و اجتناب مالیاتی است.

مهدی صالحی و همکاران [۱۵] تأثیر عوامل فرهنگ مالیاتی را بین مودیان امور مالیاتی ۱۱ استان کشور مطالعه کردند و ۳۲۴ نمونه آماری را که شاخص تمکین ۹۳ درصد به بالا داشتند، بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان‌دهنده این بود که از میان عوامل فرهنگ مالیاتی به ترتیب عوامل عدالت و کارکرد سازمان و صداقت و احساس مسئولیت مودیان و تمایل به پرداخت مالیات، بیشترین ضرایب تأثیر را از آن خود کرده‌اند.

پورحیدری و همکاران [۶] در پژوهشی بررسی تأثیر اجتناب از پرداخت مالیات را بر هزینه سرمایه سهام عادی با در نظر گرفتن فرصت‌های رشد و مالکیت نهادی، طی بازه زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ بررسی کردند. یافته‌های پژوهش نشان داد اجتناب از پرداخت مالیات باعث کاهش هزینه سرمایه می‌شود. همچنین فرصت رشد و مالکیت نهادی تأثیر معناداری بر رابطه بین اجتناب از پرداخت مالیات و هزینه سرمایه ندارد.

مهرانی و سیدی [۲۶] تأثیر مالیات بر درآمد و محافظه‌کاری را بر اجتناب مالیاتی بررسی کردند. آنها با بررسی ۱۴۶ شرکت طی بازه زمانی ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۱ دریافتند بین مالیات ابرازی و محافظه‌کاری با اجتناب مالیاتی رابطه منفی و معناداری وجود دارد و اجتناب مالیاتی و محافظه‌کاری ابرازی جایگزین برای کاهش هزینه مالیات است که شرکت‌های ایرانی از آن

قوانین مالیاتی، شیوه مصرف مالیات‌ها، مأموران مالیاتی و فرهنگ مالیاتی رابطه وجود دارد.

بهاری [۵] تأثیر وسایل ارتباط جمعی را در گرایش مودیان به پرداخت مالیات در استان گیلان بررسی کرد. نتایج نظرسنجی از ۴۰۰ نفر از مودیان نشان می‌دهد وسایل ارتباط جمعی بر شناخت و میزان آگاهی مودیان و ترغیب مودیان مالیاتی به پرداخت مالیات تأثیر می‌گذارد.

از میان مطالعات خارجی به مطالعه ویتنر و اووس [۳۵] اشاره می‌شود که در پژوهش خود بررسی کردند فرهنگ مردم جامائیکا تا چه میزان بر پرداخت مالیات بر املاک آنها تأثیرگذار است. در نتایج این پژوهش آمده است با توجه به وجود قوانین مالیاتی فعلی در کشور جامائیکا که از زمان استعمار انگلستان برجای مانده است، کارایی این قوانین پایین است و تضادهایی را در جامعه به وجود آورده است و اگر قوانین مالیاتی برحسب فرهنگ مردم بومی جامائیکا باشد، اثربخشی بیشتری را شاهد خواهیم بود.

کوورمن و ونت [۴۶] در مطالعه خود ۶۸۷ شرکت خانوادگی را در آلمان بررسی کردند و به سه نتیجه مهم رسیدند: اول اینکه شرکت‌های خانوادگی ثبت نشده، اجتناب مالیاتی بیشتری نسبت به شرکت‌های غیرخانوادگی دارند. دوم اجتناب مالیات با درصد مالکیت خانواده افزایش می‌یابد و سوم با افزایش تعداد سهام‌داران شرکت‌های خانوادگی، تمایل برای اجتناب مالیاتی افزایش پیدا می‌کند.

تامسون و واترین [۵۰] در پژوهش خود این موضوع را مطالعه کردند که آیا می‌توان با گذشت زمان بین رفتارهای اجتناب مالیاتی شرکت‌های آمریکایی و شرکت‌های ۱۲ کشور اروپایی اختلافاتی مشاهده کرد. نتایج نشان می‌دهد میانگین نرخ مالیات

مؤثر (ETR) شرکت‌های آمریکایی و بنگاه‌های کشورهای بزرگ اروپایی، مانند فرانسه و آلمان مشابه هستند. علاوه بر این آنها در این پژوهش بررسی کرده‌اند که آیا تغییر در نرخ مالیات قانونی (STR) روند کاهش نزولی شرکت‌های اروپایی را توضیح می‌دهد یا خیر. برخلاف مشاهدات ایالات متحده، متوجه می‌شویم فاصله بین STR و ETR با گذشت زمان به طور قابل توجهی برای شرکت‌های اتحادیه اروپا کاهش می‌یابد. این یافته‌ها نشان می‌دهد اجتناب مالیاتی در شرکت‌های اتحادیه اروپا ممکن است به طور متوسط با گذشت زمان کاهش یابد.

گرانلی تیلور [۳۹] در مطالعه خود روی ۵۱۷ شرکت چینی در بازه زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰ این مطلب را جست‌وجو کرد که قوانین سخت‌گیرانه مالیاتی جدید در کشور چین تا چه حد از اجتناب مالیاتی جلوگیری می‌کند. نتایج به دست آمده نشان از موفقیت این قوانین داشته است که به خصوص از اجتناب مالیاتی شرکت‌های بزرگ چینی جلوگیری کرده و نمونه موفق از اجرای قوانین جدید مالیاتی در دنیا است.

فرانسیس و همکاران [۳۴] رابطه جایگزینی را بین روش‌های اجتناب از مالیات و استفاده از قرض بررسی کردند. آنها از رفع محدودیت‌های بانکی بین ایالتی به عنوان شوک‌های بیرونی بر تأمین و قیمت اعتبار استفاده کردند و نشان دادند در ایالاتی که نسبت به ایجاد شعبه آزادتر هستند، احتمال بیشتری وجود دارد که شرکت‌ها از هزینه کمتر وام‌ها و دسترسی آسان‌تر به اعتبار برخوردار شوند و در نتیجه کمتر مرتکب اجتناب از مالیات می‌شوند.

فردیناند [۴۵] در مطالعه‌ای با عنوان «رفتار تکمیلی مدیریت ارشد و اجتناب مالیاتی» این موضوع

حسابرسی بیرونی، تأثیر معناداری در راهبردهای برنامه‌ریزی مالیاتی شرکت‌ها دارد.

ژانگ و همکاران [۵۵] در مطالعه‌ای با عنوان «اجتناب مالیاتی شرکت و خطر سقوط قیمت سهام: تحلیلی در سطح شرکت» شواهدی محکم ارائه کردند که اجتناب مالیاتی به‌طور مثبت با خطر سقوط سود شرکت در آینده ارتباط دارد.

چن و همکاران [۳۶] اجتناب مالیاتی روی هزینه بدهی و تأثیر آن روی فعالیت سهام‌دارن را با استفاده از شرکت‌های کره‌ای بررسی کرده و به ارتباط منفی بین اجتناب مالیاتی و هزینه‌های بدهی پی‌برده است.

آتوود و همکاران [۳۱] رابطه بین اجتناب مالیاتی، پایداری سود و رابطه آن را با جریان‌های نقدی آتی بررسی کردند. نتایج آنها نشان داد اقدام به اجتناب از پرداخت مالیات، کیفیت سود شرکت را کاهش می‌دهد.

دیرنگ و همکاران [۳۸] در پژوهش خود از نرخ مؤثر مالیاتی نقدی بلندمدت برای آزمون میزان اجتناب از مالیات شرکت‌ها طی دوره ۱۰ ساله استفاده کردند. نتایج حاصل از پژوهش آنها نشان داد اختلاف مقطعی قابل‌ملاحظه‌ای در اجتناب از پرداخت مالیات شرکت‌ها وجود دارد و تقریباً ۲۵ درصد شرکت‌ها توانایی این را دارند که نرخ مؤثر مالیاتی نقدی را زیر ۲۰ درصد نگه دارند.

به‌طور کلی تمام مطالعات گفته‌شده چه داخل و چه خارج از کشور به اهمیت فرهنگ مالیاتی و اجتناب مالیاتی تأکید دارند و عوامل متعددی را بر ریسک شرکت‌ها با استفاده از الگوهای رگرسیونی بررسی کرده‌اند. در بین این مطالعات به‌خصوص مطالعات داخلی، ارتباط ریسک شرکت‌ها با فرهنگ مالیاتی و اجتناب مالیات کمتر بررسی شده است؛

را بررسی کرده است که آیا تفاوت‌های خاص تیم مدیریتی ارشد (که رفتار تکمیلی مدیران ارشد نماینده آن است) با فعالیت‌های اجتناب مالیاتی ارتباط دارد یا خیر. نتایج آنها نشان داد اجتناب مالیاتی از عواملی همچون حقوق مساوی مدیران اجرایی ارشد و تقدس‌گرایی تأثیر می‌پذیرد.

آرمسترانگ و همکاران [۳۷] در پژوهشی با عنوان «حاکمیت شرکتی، تشویق و اجتناب مالیاتی» ارتباط بین سیستم نظارتی و مدیریتی و تشویق و اجتناب مالیاتی شرکت‌ها را بررسی کردند. نتایج آنها نشان داد هیچ رابطه‌ای بین مکانیسم‌های حاکمیت شرکتی و اجتناب مالیاتی وجود ندارد و بین استقلال هیئت مدیران و پیچیدگی‌های مالی برای سطوح پایین از اجتناب مالیاتی رابطه مثبت و برای سطوح بالا از اجتناب مالیاتی رابطه منفی وجود دارد.

والدراما [۵۳] در پژوهشی تعامل بین نظام‌های مالیاتی و فرهنگ‌های مالیاتی در نظم حقوق بین‌المللی برای اخذ مالیاتی را بررسی کرده است. نتایج آنها نشان داد جهانی‌سازی بر پرداخت مالیات، تأثیر مثبت دارد.

آدرین کوباتا و همکاران [۳۲] در مقاله‌ای با عنوان «آیا اجتناب مالیاتی یک مؤسسه به آگاهی‌بخشی درآمدها آسیب می‌زند؟» به این نتیجه رسیدند که محیط کلی اطلاعات یک شرکت نشان می‌دهد قیمت‌گذاری بازار شرکت‌هایی که اجتناب مالیاتی زیادی دارند، در مقابل اطلاعات غیرمنتظره، پاسخ‌دهی کمتری دارد.

مک‌گایر و همکاران [۵۱] در مطالعه خود تأثیر تخصص ویژه مالیاتی را بر اجتناب مالیاتی بررسی کردند. نتایج آنها نشان داد تخصص مالی مؤسسه

و سری زمانی است. این نوع داده‌ها به منظور مطالعه پویای تغییرات، مناسب هستند. همچنین با استفاده از این داده‌ها الگوهای رفتاری پیچیده‌تر نیز مطالعه می‌شود. در اینجا منظور از نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر در مقایسه با نرخ مالیاتی مؤثر شرکت‌های همین پژوهش است. نرخ مؤثر مالیاتی از تقسیم مالیات تشخیصی اداره مالیات بر سود قبل از مالیات ابرازی به دست می‌آید که شرکت‌ها براساس این نرخ‌ها طبقه‌بندی می‌شوند و نتایج فرضیه‌های پژوهش بر روی داده‌های شرکت، سنجش می‌شود؛ از این رو الگوهای رگرسیونی پژوهش به صورت زیر است.

الگوی شماره (۱)

$$\begin{aligned} Cash_ETR_Volatility_{t+1,5} = & \alpha_0 + \\ & \alpha_1 Tax_culture_{it} + \alpha_2 SIZE_t + \alpha_3 PTBI_{it} + \\ & \alpha_4 Leverage_{it} + \alpha_5 Vol_{PTBI}_{it} + \alpha_6 BTM_{it} + \\ & \alpha_7 ABN_Accruals_{it} + \alpha_8 VOL_Specialitems_{it} + \\ & \alpha_9 Vol_CashFlow_{it} + \alpha_{10} CHG_NOLCF_{it} + \\ & \alpha_{11} NOLCF_{it} + \alpha_{12} TAX_{it} + \\ & \alpha_{13} (Tax_culture_{it} * TAX_{it}) + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

منبع: گانتر و همکاران [40]

الگوی شماره (۲)

$$\begin{aligned} SD_RET_{t+1} = & \beta_0 + \beta_1 Tax_Culture_{it} + \\ & \beta_2 PTBI_t + \beta_3 Vol_PTBI_{it} + \beta_4 BTM_{it} + \\ & \beta_5 Leverage_{it} + \beta_6 SIZE_{it} + \\ & \beta_7 ABN_Accruals_{it} + \beta_8 Return_{it} + \\ & \beta_9 Inst_Own_{it} + \beta_{10} Shares_Out_{it} + \\ & \beta_{11} Vol_Specialitems_{it} + \\ & \beta_{12} Vol_CashFlow_{it} + \beta_{13} TAX_{it} + \\ & \beta_{14} LOSS_{it} + \beta_{15} CHG_NOLCF_{it} + \\ & \beta_{16} NOLCF_{it} + \beta_{17} (Tax_culture_{it} * \\ & TAX_{it}) + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

منبع: گانتر و همکاران [۴۰]

بنابراین در این مطالعه سعی شده است تأثیر فرهنگ مالیاتی و اجتناب مالیاتی بر ریسک شرکت‌ها در کنار سایر متغیرهای مستقل و کنترلی بررسی شود. در این پژوهش با استفاده از داده‌های ترکیبی، رابطه فرهنگ مالیاتی و ریسک شرکت‌ها با تأکید بر اجتناب مالیاتی طی یک دوره زمانی ۱۳۹۶-۱۳۸۷ در شرکت‌های بورس اوراق بهادار در ایران تبیین و بررسی شده است و همین موضوع باعث می‌شود پژوهش حاضر از سایر پژوهش‌ها متمایز شود.

۳- فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های اصلی

۱- فرهنگ مالیاتی تأثیر معنی‌دار بر ریسک در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران دارد.

۲- اجتناب مالیاتی تأثیر معنی‌دار بر ریسک در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران دارد.

فرضیه‌های فرعی

۱-۱- فرهنگ مالیاتی به‌طور مثبتی با نوسانات نرخ مالیاتی در آینده مرتبط است.

۱-۲- نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر به‌طور مثبتی با نوسانات نرخ مالیاتی در آینده مرتبط است.

۱-۲-۱- فرهنگ مالیاتی به‌طور مثبتی با نوسانات قیمت آتی سهام مرتبط است.

۲-۲- نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر به‌طور مثبتی با نوسانات قیمت آتی سهام مرتبط است.

در این پژوهش از دو الگوی ذیل با روش داده‌های ترکیبی استفاده شده است. روش داده‌های ترکیبی (تابلویی) روشی برای تلفیق داده‌های مقطعی

عنوان متغیر	نماد متغیر	شرح
متغیرهای وابسته	cash ERT volatility	انحراف معیار سالانه مالیات بر درآمد
	SD- RED	انحراف معیار بازده سهام ماهانه
متغیر مستقل	Tax Culture	فرهنگ مالیاتی
متغیر تعدیل‌گر	TAX	نرخ مؤثر مالیات شرکت (حاصل تقسیم مالیات تشخیصی اداره مالیات بر سود قبل از مالیات ابرازی است).
متغیرهای کنترلی	SIZE	لگاریتم طبیعی ارزش دارایی‌های شرکت
	PTBI	سود قبل از مالیات
	LEVERAGE	ارزش دفتری کل بدهی به ارزش دفتری کل دارایی
	Vol PTBI	انحراف معیار سود قبل از مالیات
	BTM	سهام عادی شرکت
	Abnarluate	سود قبل از اقلام غیرمترقبه منهای جریان نقد عملیاتی
	VolSpecialitems	انحراف معیار موارد خاص
	Cash Flow	انحراف معیار جریان نقدی عملیاتی
	Vol CHG NOLCF	نوسانات انتقال زیان عملیاتی
	NOLCF	انتقال زیان عملیاتی
	Return	بازده خرید و نگهداری سالانه سهام
	SHARES- OUT	لگاریتم طبیعی سهام عادی شرکت
	LOSS	زیان شرکت

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.875	25

۴- روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی است و از آنجاکه پژوهشگر بدون دخالت در شرایط طبیعی متغیرها تنها وضعیت متغیرها در حالت طبیعی خود و رابطه بین متغیرها را با یکدیگر بررسی کرده است، روش توصیفی - همبستگی دارد. همچنین باتوجه به امکان‌نداشتن کنترل کامل متغیرها و تغییر در مقادیر متغیر مستقل به منظور مشاهده اثرات این تغییر در متغیر وابسته، طرح این پژوهش از نوع پژوهش‌های نیمه تجربی است.

جامعه آماری این تحقیق همه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است و برای تعیین نمونه آماری از روش غربالگری استفاده خواهد شد؛ بدین صورت که در هر مرحله از بین شرکت‌های

در این پژوهش فرهنگ مالیاتی با پرسشنامه و طیف لیکرت سنجیده شد. فرهنگ مالیاتی که در پرسشنامه اندازه‌گیری می‌شود به ۴ زیرشاخه تقسیم می‌شود: ۱- قوانین مالیاتی؛ ۲- جرایم و بخشودگی؛ ۳- آگاهی بخش‌ها؛ ۴- عدالت اجتماعی. نتایج داده‌های پرسشنامه‌ای در الگو جای‌گذاری و کمی‌سازی می‌شود تا نتایج حاصل از این بخش قابل مقایسه با سایر داده‌های کمی موجود در پژوهش باشد. همچنین اثرات در الگو اندازه‌گیری می‌شود و با استفاده از الگوی پنل دیتا تجزیه و تحلیل خواهد شد که در بخش بعدی روش کار تشریح شده است. در این مقاله برای سنجش اعتبار سؤالات پرسشنامه فرهنگ مالیاتی از آزمون آماری آلفای کرونباخ استفاده شده است که نتایج به دست آمده عدد ۰/۸۷۵ را برای ضریب آلفای کرونباخ نمایش می‌دهد و نشان از اعتبار لازم برای پرسشنامه طراحی شده دارد.

مطالعه می‌شود. در الگوهایی که به صورت تلفیقی تصریح نشده‌اند، ضرایب الگو باید به گونه‌ای تخمین زده شود که جمله اخلاص هر دوره زمانی، با متغیر توضیحی همان دوره زمانی غیرهم‌بسته باشد. در ساختار داده‌های مقطعی - سری زمانی، یکی از مسائل مهم مربوط به اثر غیرقابل مشاهده است؛ اثری که ممکن نیست به صراحت درباره آن سخن گفت، اما وجود آن را نیز نمی‌شود کتمان کرد. نمی‌شود ادعا کرد جمله اختلال الگو با متغیرهای توضیحی همان دوره زمانی غیرهم‌بسته باشد، اما در چارچوب الگوهای تلفیقی و به شرط برقراری فروض معین می‌شود به تخمین‌های سازگاری از ضرایب الگو رسید. در الگوی پانل دیتا فرض می‌کنیم مشاهدات مربوط به N فرد در طول T دوره زمانی است؛ برای مثال متغیری مثل تولید بنگاه (Y)، از هر بنگاه به بنگاه دیگر و از یک زمان به زمان دیگر مقادیر متفاوتی می‌پذیرد. برای نشان دادن این دو بعد داده از دو اندیس i و t استفاده می‌کنیم:

$$y_{it} \quad i = 1, \dots, N, \quad t = 1, \dots, T$$

در اینجا الگوی تک‌معادله‌ای خطی رگرسیونی داریم که در آن Y را بر K متغیر مستقل $x_1 \dots x_n$ رگرس می‌کنیم و در آن یک جمله اخلاص تصادفی نیز وجود دارد. با توجه به اینکه داده‌ها به صورت پانل است، برای فرد i در زمان t داریم:

$$\begin{aligned} y_{it} &= \beta_{1it}x_{1it} + \dots + \beta_{kit}x_{kit} + u_{it} \\ &= x'_{it}\beta_{it} + u_{it} \end{aligned} \quad (1)$$

β_{kit} مؤلفه‌هایی است که باید برآورد شود و x'_{it} بردار سطری است ($1 \times k$) متغیرهای توضیحی است و β_{it} بردار ستونی ضرایب رگرسیون است. در الگوهایی که بررسی می‌کنیم باید بدانیم الگو شامل عرض از مبدأ خواهد بود یا خیر. واضح است که هر

موجود، آنهایی که شرایط زیر را نداشته باشند، غربال و شرکت‌های باقی‌مانده برای انجام آزمون انتخاب می‌شوند:

- شرکت‌ها باید در طول دوره بررسی تداوم فعالیت داشته باشند.
- جزء بانک‌ها و مؤسسات مالی و بیمه‌ای نباشند.
- شرکت‌هایی که سال مالی آنها منتهی به ۲۹ اسفند ماه باشد.
- وقفه معاملاتی بیش از ۶ ماه نداشته باشند.
- اطلاعات مالی موردنیاز برای استخراج داده‌های موردنیاز در دسترس باشد.
- پس از اعمال محدودیت‌های مذکور به یک نمونه ۱۲۰ تایی از شرکت‌ها رسیدیم.

قلمروی زمانی پژوهش از ابتدای سال ۱۳۸۷ تا پایان سال ۱۳۹۶ است. درباره بازه زمانی پژوهش ذکر این نکته ضروری است که مالیات تشخیصی سال ۱۳۹۶ شرکت‌ها که جزء متغیرهای اصلی این پژوهش هستند، معمولاً تا پایان تابستان سال ۱۳۹۸ از طریق ادارات امور مالیاتی مشخص می‌شود؛ از این رو با توجه به اطلاعات موجود، داده‌های این مقاله به‌روزترین اطلاعات هستند.

در این پژوهش با توجه به ساختار داده‌های استفاده شده از الگوی پانل دیتا استفاده شده که در ادامه تشریح شده است. روش داده‌های ترکیبی (تابلویی) روشی برای تلفیق داده‌های مقطعی و سری زمانی است. بالتاجی [۱۹۹۵] مزایای زیادی برای داده‌های پانل بر شمرده است؛ از جمله اینکه داده‌های پانل با اطلاعات بیشتر، تغییرپذیری بیشتر، هم‌خطی کمتر میان متغیرها، درجات آزادی بیشتر و کارایی بیشتر ارائه می‌کنند. این نوع داده‌ها به منظور مطالعه پویای تغییرات، مناسب‌تر و بهترند. همچنین با استفاده از این داده‌ها الگوهای رفتاری پیچیده‌تر نیز

فرض صفر می‌گوید تمام اثرات ثابت برابر صفر است. این آزمون را می‌شود با آماره F انجام داد. این یک آزمون ساده چاو است که با مجموع مجذورات پسماند حالت مقید ($RRSS$) از انجام حداقل مربعات معمولی روی الگو تلفیق می‌شود (بدون اثرات ثابت که حالت مقیدی است که قید برابری صفر برای آنها را اعمال کنیم) و مجموع مجذورات پسماند حالت غیرمقید ($URSS$) که برآورد $LSDV$ با اثرات ثابت انجام گیرد. اگر N بزرگ باشد، می‌توان تبدیل درون گروهی را انجام داد و از مجموع مجذورات پسماند به‌عنوان $URSS$ استفاده کرد. در این حالت:

$$F_0 = \frac{\sum (RRSS - URSS) / (N-1)}{URSS / (NT - N - 1)} \quad \text{رابطه (۳)}$$

اگر F_0 بزرگ‌تر از مقدار بحرانی با $N - 1$ و $K - N(T - 1)$ درجه آزادی باشد، فرض H_0 رد می‌شود و اثرات ثابت پذیرفته خواهد شد. رویکرد اثرات ثابت زمانی پذیرفتنی است که تفاوت میان مقاطع را بتوان با جملات عرض از مبدأ توضیح داد، اما در روش داده‌های تلفیقی یا یکپارچه از حالت وجود عرض از مبدأهای مشابه استفاده می‌شود [۲].

آزمون هاسمن

برای انتخاب روش اثر ثابت و اثرات تصادفی از آزمون هاسمن استفاده می‌شود که فرض صفر مبنی بر سازگاری روش اثر تصادفی را آزمون می‌کند. به‌منظور اینکه مشخص شود کدام روش (اثرات ثابت و یا اثر تصادفی) برای برآورد مناسب‌تر است، از آزمون هاسمن استفاده می‌شود. فرضیه صفر در آزمون هاسمن بدین صورت است:

$$H_0 : \alpha = \alpha_s$$

$$H_1 : \alpha \neq \alpha_s$$

فرضیه صفر به این معنی است که ارتباطی بین جزء اخلاص موردنظر و متغیر توضیحی وجود ندارد و

دو الگو را می‌توان در نظر گرفت. اگر یک عرض از مبدأ کلی برای رگرسیون در نظر بگیریم، برای تمام آنها داریم $x_{1it} = 1$. باین حال می‌توانیم با نوشتن رابطه (۲-۳) به شکل زیر این نکته را به‌طور عمومی‌تر در نظر بگیریم.

$$Y_{it} = \beta_{1it} + \beta_{2it}X_{it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + U_{it} \quad \text{رابطه (۲)}$$

$$= \beta_{1it} + \bar{X}_{it} \bar{\beta}_{it} + U_{it}$$

در این الگو جمله ثابت را اضافه کرده‌ایم. بردار \bar{X}_{it} در اینجا شامل $k-1$ مقدار متغیرهای برون‌زا است و β_{it} نیز به‌همین شکل شامل $k-1$ ضریب. روابط (۳-۷) و (۳-۸) عمومی‌ترین تصریح مسئله رگرسیون پانل دیتاست.

در این پژوهش، با توجه به نوع داده‌ها و روش‌های تجزیه و تحلیل آماری موجود از روش داده‌های ترکیبی برای برآورد مؤلفه‌های الگو و بررسی آزمون فرضیه‌ها استفاده می‌شود. مرحله نخست فرایند اقتصادسنجی، بررسی مانایی متغیرهاست که در این پژوهش از آزمون لوین- لین چو استفاده شد. برای برآورد الگو براساس داده‌های پانل، روش‌های مختلفی همچون روش اثرات ثابت^۱ و روش اثرات تصادفی^۲ وجود دارد که برحسب مورد کاربرد خواهند داشت.

آزمون چاو

آزمون چاو برای تعیین به‌کارگیری الگوی اثر ثابت در مقابل تلفیق کل داده‌ها انجام می‌شود. فرضیات این آزمون به‌صورت زیر است:

$$H_0 : \text{Pooled Model}$$

$$H_1 : \text{Fixed Effect Model}$$

1- Fixed Effects

2- Random Effects

3- Pooled Model

4 -Least Square Dummy Variables

ثابت استفاده کنیم. برای انجام مراحل مختلف تخمین الگو از نرم‌افزار ایویوز ۹ استفاده شده است.

۴- نتایج و بحث

آمار توصیفی داده‌های پژوهش

نخستین قدم در هر تحلیل آماری و تجزیه و تحلیل اطلاعات، محاسبه شاخص‌های توصیفی است؛ بنابراین برای ورود به مرحله تجزیه و تحلیل اطلاعات، آماره توصیفی داده‌ها شامل شاخص‌های مرکزی، پراکندگی و انحراف از قرینگی و همچنین آزمون جارگ- برا که توزیع نرمال پسماندها را بررسی می‌کند، محاسبه شد که نتایج در جدول (۱) درج شده است.

جدول ۱. آماره توصیفی داده‌های پژوهش

متغیرها	میانگین	میان	حداکثر	حداقل	انحراف معیار	جارگ برا آماره احتمال
انحراف معیار سالانه مالیات بر درآمد مالیات شرکت	108261.3	119154.5	165431.3	43536.01	34052.61	38.19883
لگاریتم طبیعی ارزش دارایی‌های شرکت	-39536.19	-13685.50	0.000000	-912264.0	93401.23	56059.54
سود قبل از مالیات	12.53350	13.44620	17.86231	9.831409	1.207590	35.43548
رزش دفتری کل بدهی به ارزش دفتری کل دارایی	354417.7	93205.00	14350478	-349689.0	1141379	120195.6
انحراف معیار سود قبل از مالیات	0.587609	0.608246	1.228054	0.039306	0.181518	10.16458
سهام عادی شرکت	3.92E+08	1.00E+08	2.60E+10	5000000	1.58E+09	800895.8
سود قبل از اقلام غیرمترقبه منهای جریان نقد عملیاتی	63147.90	7407.000	6679876.	-3848913	528190.3	118700.0
نحرف معیار موارد خاص	0.003360	-0.002201	0.534733	-0.562889	0.146027	43.28054
نحرف معیار جریان نقدی عملیاتی	1278751.	1005971.	2437896	845299.1	622855.9	105.3907
نوسانات انتقال زیان عملیاتی	0.003372	-0.002201	0.534733	-0.562889	0.146027	43.28054
انتقال زیان عملیاتی	0.116488	0.119338	0.624388	-0.489780	0.147886	41.06950
فرهنگ مالیاتی	103.5622	101.0000	125.0000	68.00000	12.26238	28.61512
فرهنگ مالیاتی* مالیات شرکت	-4267222	-1372544	0.000000	-1.11E+08	10686110	65609.28
بازده خرید و نگهداری سالانه سهام	0.393768	0.173369	15.78865	-0.864583	0.945918	338897.6
لگاریتم طبیعی سهام عادی شرکت	18.6125	18.42068	23.97988	15.42495	1.270570	115.0857
زیان شرکت	-2234.320	0.000000	0.000000	-399689.0	22159.51	1413173.
نوسانات قیمت سهام در آینده	0.114439	0.092216	3.023670	0.000000	0.141722	3004356.

مأخذ: یافته‌های پژوهش

باتوجه به احتمال برآورد شده آماره چارک - بر او اینکه سطح خطای محاسبه شده تمام متغیرها کوچکتر از ۰,۰۵ است، نشان دهنده توزیع نرمال این متغیرها است.

مانایی

به منظور تخمین الگو ابتدا لازم است مانایی متغیرهای مورد نظر بررسی شود؛ بنابراین آزمون

ریشه واحد یکی از معمولترین آزمون‌هایی است که برای تشخیص مانایی یک فرایند استفاده می‌شود؛ از این رو قبل از تخمین الگو، خواص آماری داده‌های پانل به لحاظ مانایی یا وجود ریشه واحد لوین - لین چو بررسی می‌شوند. نتایج بیانگر آن است که تمام متغیرها در سطح صفر مانا هستند. نتایج حاصل از آزمون ریشه واحد برای متغیرهای الگوها به شرح جدول (۲) است.

جدول ۲. آزمون مانایی

متغیر	آزمون	آماره آزمون	P-Value	نتیجه آزمون
انحراف معیار سالانه مالیات بر درآمد	لوین - لین	-13.55	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
مالیات شرکت	لوین - لین	-17.19	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
لگاریتم طبیعی ارزش دارایی‌های شرکت	لوین - لین	-16.63	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
سود قبل از مالیات	لوین - لین	-32.85	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
رزش دفتری کل بدهی به ارزش دفتری کل دارایی	لوین - لین	-13.27	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
انحراف معیار سود قبل از مالیات	لوین - لین	-۱۳,۶۶	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
سهام عادی شرکت	لوین - لین	-62.71	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
سود قبل از اقلام غیر مترقبه منهای جریان نقد عملیاتی	لوین - لین	-52.34	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
انحراف معیار موارد خاص	لوین - لین	-6.83	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
انحراف معیار جریان نقدی عملیاتی	لوین - لین	-12.22	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
نوسانات انتقال زیان عملیاتی	لوین - لین	-8.63	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
انتقال زیان عملیاتی	لوین - لین	-15.51	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
فرهنگ مالیاتی	لوین - لین	-19.67	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
فرهنگ مالیاتی* مالیات شرکت	لوین - لین	-17.02	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
نوسانات قیمت سهام	لوین - لین	-11.50	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
زیان شرکت	لوین - لین	-10.73	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
لگاریتم طبیعی سهام عادی	لوین - لین	-17.48	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر
بازده خرید و نگهداری سالانه سهام	لوین - لین	-9.87	۰,۰۰۰	مانا در سطح صفر

پیوست رایانه‌ای (خروجی نرم افزار) توضیح: مقادیر بحرانی در سطح ۰.۵٪ مأخذ: یافته‌های پژوهش

1- Jarque-Bera

2- Levin, Lin, Chu

آزمون نرمال بودن متغیر وابسته

جدول ۳. نتایج آزمون نرمال بودن متغیر وابسته پژوهش

نام متغیر	نماد	تعداد	مقدار اماره	سطح معنی داری
انحراف معیار سالانه مالیات بر درآمد	cash etr volatility	۱۳۲۰	1143678	۰,۰۰۰۰
نوسانات قیمت سهام	SD- RED	۱۳۲۰	962434.03	۰,۰۰۰۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش

باتوجه به این نوع سطح معنی داری متغیر وابسته که کمتر از ۰,۰۵ است، بنابراین در سطح اطمینان ۹۵٪ متغیر وابسته دارای توزیع نرمال است.

آزمون هم‌بستگی بین متغیرهای مستقل و کنترلی

مطالعه هم‌بستگی، ابزاری آماری است که به وسیله آن درجه‌ای را که یک متغیر به متغیر دیگر از نظر خطی بودن مرتبط می‌شود، اندازه‌گیری می‌کند. علامت مثبت، نشان‌دهنده هم‌بستگی مثبت و علامت

منفی نشان هم‌بستگی منفی است. در یک الگوی رگرسیون چنانچه هم‌بستگی بین متغیرهای مستقل و کنونی زیاد باشد، ممکن است به مخدوش شدن نتایج منجر شود. منظور از هم‌بستگی بالا نیز هم‌بستگی شدید یعنی بیش از ۰,۷۰ است. در جدول (۴) نتایج مربوط به هم‌بستگی بین متغیرهای مستقل و کنترلی آورده شده است. نتایج نشان می‌دهد بین متغیرهای مستقل و کنترلی هم‌بستگی بالایی وجود ندارد.

جدول ۴. ماتریس هم‌بستگی بین متغیرهای مستقل و کنترلی

	Correlation												
	TAX	SIZE	LEV	BTBI	VOLPTBI	BTM	ABNARULATE	VOLSPECIA...	VOLCASHFL...	CHGNOLCF	NOLCF	TAXCULTURE	TAXTAXCUL...
TAX	1.000000	-0.536129	0.089243	-0.708348	-0.140668	-0.220512	-0.111586	-0.105151	-0.158058	-0.055306	-0.065537	-0.174133	0.998070
SIZE	-0.536129	1.000000	-0.038256	0.584002	0.317698	0.452051	0.267414	0.273202	0.380484	0.048229	0.053742	0.188399	-0.529812
LEV	0.089243	-0.038256	1.000000	-0.255846	0.012279	-0.246602	-0.259267	0.030085	0.003873	-0.035244	-0.048008	0.058274	0.085849
BTBI	-0.708348	0.584002	-0.255846	1.000000	0.143684	0.580917	0.558372	0.053332	0.135192	0.064938	0.088552	0.115048	-0.714044
VOLPTBI	-0.140668	0.317698	0.012279	0.143684	1.000000	0.118021	0.091201	0.269744	0.823187	0.014220	0.022117	-0.007603	-0.133081
BTM	-0.220512	0.452051	-0.246602	0.580917	0.118021	1.000000	0.595671	0.127072	0.167370	-0.010635	0.001263	0.014570	-0.225916
ABNARULATE	-0.111586	0.267414	-0.259267	0.558372	0.091201	0.595671	1.000000	-0.023530	0.050684	0.173747	0.196744	-0.044727	-0.112590
VOLSPECIA...	-0.105151	0.273202	0.030085	0.053332	0.269744	0.127072	-0.023530	1.000000	0.604388	-0.106834	-0.132700	0.008520	-0.095652
VOLCASHFL...	-0.158058	0.380484	0.003873	0.135192	0.823187	0.167370	0.050684	0.604388	1.000000	-0.041899	-0.052083	0.002745	-0.146288
CHGNOLCF	-0.055306	0.048229	-0.035244	0.064938	0.014220	-0.010635	0.173747	-0.106834	-0.041899	1.000000	0.977704	-0.002971	-0.051272
NOLCF	-0.065537	0.053742	-0.048008	0.088552	0.022117	0.001263	0.196744	-0.132700	-0.052083	0.977704	1.000000	-0.014516	-0.061435
TAXCULTURE	-0.174133	0.188399	0.058274	0.115048	-0.007603	0.014570	-0.044727	0.008520	0.002745	-0.002971	-0.014516	1.000000	-0.199278
TAXTAXCUL...	0.998070	-0.529812	0.085849	-0.714044	-0.133081	-0.225916	-0.112590	-0.095652	-0.146288	-0.051272	-0.061435	-0.199278	1.000000

مأخذ: یافته‌های پژوهش

محاسبه شده از F جدول با درجه آزادی (n-1) و (n-k) بزرگ‌تر باشد، آنگاه فرضیه صفر رد می‌شود و بنابراین رگرسیون مقید دارای اعتبار نیست و باید عرض از مبدأهای مختلفی را در برآورد لحاظ کرد. نتایج آزمون لیمر برای هر دو الگو در جدول (۵) آورده شده است:

آزمون لیمر

ابتدا باید آزمون لیمر را بررسی و بین داده‌های انباشته و داده‌های غیرانباشته (اثرات ثابت یا اثرات تصادفی) انتخاب کنیم. در آن فرضیه H_0 یکسان بودن عرض از مبدأها (روش ترکیبی) در مقابل فرضیه H_1 ناهمسانی عرض از مبدأها (روش پانل) است. اگر F

جدول ۵. خروجی آزمون f لیمر

Test Summary	Statistic	d.f.	Prob	نتیجه الگوها
Cross-section F	492.45	(129,673)	۰,۰۰۰	الگوی (۱): تأیید اثر ثابت در برابر داده‌های تلفیقی
Cross-section Chi-square	3435.08	۱۱۹	۰,۰۰۰	
Cross-section F	1.86	(129,661)	۰,۰۰۰	الگوی (۲): تأیید اثر ثابت در برابر داده‌های تلفیقی
Cross-section Chi-square	208.94	۱۱۹	۰,۰۰۰	

ماخذ: یافته‌های پژوهش

همان‌طور که مشاهده می‌شود، prob کمتر از ۰/۰۵ است؛ در نتیجه رگرسیون دارای عرض از مبدأ متفاوت می‌باشد. این نشان‌دهنده تأیید اثر ثابت در برابر روش حداقل مربعات تجمیع شده است؛ یعنی تأیید داده‌های ترکیبی (panel) بر داده‌های تلفیقی (pool) در هر دو الگو است.

آزمون هاسمن
به منظور بررسی تفاوت در عرض از مبدأ واحدهای مقطعی از آزمون هاسمن استفاده شده که نتایج این آزمون در جدول (۶) آورده شده است:

جدول ۶. خروجی آزمون Hausman

Test Summary	Statistic Chi-Sq.	Chi-sq d.f	Prob	نتیجه الگوها
Cross-section random	118.35	12	۰,۰۰۰	الگوی (۱): تأیید اثرات ثابت در برابر اثر تصادفی
Cross-section random	11.85	12	۰,۰۷	الگوی (۲): تأیید اثرات تصادفی در برابر اثرات ثابت

ماخذ: یافته‌های پژوهش

باتوجه به نتیجه آزمون هاسمن در اینجا فرض صفر تأیید می‌شود؛ زیرا احتمال آن کمتر از ۰,۰۵ است؛ بنابراین الگوی (۱) باید با اثرات ثابت تخمین زده شود؛ یعنی تأیید اثرات ثابت در برابر اثر تصادفی. در الگوی (۲) باید با اثرات تصادفی تخمین زده شود؛ یعنی تأیید اثرات تصادفی در برابر اثرات. بنابراین باتوجه به نتایج آزمون لیمر و آزمون هاسمن باید برای الگوی (۱) الگوی ترکیبی با اثرات ثابت و برای

الگوی (۲) الگوی ترکیبی با اثرات تصادفی را برای برآورد الگوها تخمین زد.
نتایج حاصل از برآورد الگوی اول ترکیبی با اثرات ثابت
پس از تبیین الگو و انتخاب بهترین روش، نتایج تخمین الگوی اول، برای شرکت‌های منتخب به شرح جدول زیر است:

جدول ۷. خروجی الگوی اول

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره t	احتمال (prob)
مالیات شرکت	0.009380	0.002427	3.634719	0.0002
لگاریتم طبیعی ارزش دارایی‌های شرکت	-1.340875	0.380681	-3.518605	0.0007
سود قبل از مالیات	4.404005	1.929824	2.526950	0.0132
رزش دفتری کل بدهی به ارزش دفتری کل دارایی	1.603144	0.414970	3.327422	0.0005
انحراف معیار سود قبل از مالیات	0.080890	0.005841	13.84849	0.0000
سهام عادی شرکت	2.101008	0.636363	3.304371	0.0009
سود قبل از اقلام غیرمترقبه منهای جریان نقد عملیاتی	2.705005	0.526315	5.131917	0.0000
انحراف معیار موارد خاص	0.049899	0.002066	24.15286	0.0000
نحرف معیار جریان نقدی عملیاتی	0.064891	0.007637	8.496970	0.0000
نوسانات انتقال زیان عملیاتی	4.400339	2.279792	1.913385	0.0402
انتقال زیان عملیاتی	3.639520	2.364358	1.953029	0.0443
فرهنگ مالیاتی	1.985984	0.436042	4.279439	0.0000
فرهنگ مالیاتی* مالیات شرکت	7.31005	1.478674	4.567345	0.0000
C	99.35180	5.235417	18.95012	0.0000
R ²	0.88			
R ²	0.81			
D.W	1.97			
F	2256.10			

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج جدول (۷) نشان می‌دهد الگوی برآوردی باتوجه به آماره ضریب تعیین و دوربین واتسون بیانگر برآزش خوب الگو است. همچنین ضرایب به دست آمده از لحاظ آماری معنی دار است؛ بنابراین نتایج نشان می‌دهد فرضیه اصلی پژوهش، «اجتناب مالیاتی و فرهنگ مالیاتی تأثیری معنی دار بر ریسک در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران دارند»، در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تأیید می‌شود. نتایج براساس الگوی (۱) نشان می‌دهد:

Tax Culture فرهنگ مالیاتی است که با انحراف معیار سالانه مالیات بر درآمد رابطه معنادار و مثبت دارد. ضریب کشش به دست آمده برای متغیر برابر با

۱٫۹۸ است و این ضریب نشان یک درصد تغییر در فرهنگ مالیاتی منجر به افزایش به انحراف معیار سالانه مالیات بر درآمد به میزان ۱٫۹۸ درصد خواهد شد. بنابراین براساس نتایج، فرضیه اول فرعی، فرهنگ مالیاتی و نرخ مالیاتی مؤثر پایین تر با نوسانات نرخ مالیاتی در آینده مرتبط هستند و ارتباط مثبت و معنی داری بین آنها وجود دارد.

Tax مالیات شرکت است که با انحراف معیار سالانه مالیات بر درآمد رابطه معنادار و مثبت دارد. ضریب کشش به دست آمده برای متغیر برابر با ۰٫۰۹۳ است و این ضریب نشان یک درصد تغییر در مالیات شرکت منجر به افزایش به انحراف معیار

سالانه مالیات بر درآمد میزان ۰,۰۰۹۳ درصد خواهد شد. پس از تبیین الگو و انتخاب بهترین روش، نتایج تخمین الگوی دوم برای شرکت‌های منتخب به شرح

نتایج حاصل از برآورد الگوی دوم ترکیبی با اثرات تصادفی جدول زیر است:

جدول ۸. خروجی الگوی دوم

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره Z	احتمال (prob)
زیان شرکت	9.803308	2.670299	3.678486	0.0000
لگاریتم طبیعی سهام عادی	8.363305	1.688888	4.954234	0.0000
بازده خرید و نگهداری سالانه سهام	0.019075	0.007199	2.649532	0.0082
مالیات شرکت	0.100853	0.003399	31.43514	0.0000
لگاریتم طبیعی ارزش دارایی‌های شرکت	4.983307	0.863084	5.772992	0.0000
سود قبل از مالیات	-0.012649	0.007751	-1.631957	0.1241
ارزش دفتری کل بدهی به ارزش دفتری کل دارایی	-5.800010	2.788461	-2.089175	0.0390
انحراف معیار سود قبل از مالیات	0.066249	0.022037	3.006175	0.0027
سهام عادی شرکت	1.783008	0.895979	1.998700	0.0491
سود قبل از اقلام غیرمترقبه منهای جریان نقد عملیاتی	4.910013	1.180288	4.168698	0.0000
نحراف معیار موارد خاص	-5.140109	1.992248	-2.580483	0.0318
نحراف معیار جریان نقدی عملیاتی	-6.59E-08	2.35E-08	-2.802021	0.0052
نوسانات انتقال زیان عملیاتی	3.00E-08	1.68E-08	1.788580	0.0741
انتقال زیان عملیاتی	0.210403	0.082250	1.949538	0.0411
فرهنگ مالیاتی	0.174213	0.100208	1.942110	0.0431
فرهنگ مالیاتی* مالیات شرکت	0.220172	0.048267	4.569933	0.0000
Tax* tax Culture	-3.653309	1.482575	-2.643125	0.0303
c	54.15478	22.18592	1.998902	0.0460
R ²	0.77			
\bar{R}^2	0.76			
D.W	1.90			
F	60.11			

مأخذ: یافته‌های پژوهش

پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران دارند، در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تأیید می‌شود. نتایج براساس الگوی (۲) نشان می‌دهد: Tax Culture فرهنگ مالیاتی است که با نوسانات قیمت سهام در آینده رابطه معنادار و مثبت دارد. ضریب کشش به دست آمده برای متغیر برابر با ۰,۱۷

نتایج جدول (۸) نشان می‌دهد الگوی برآوردی باتوجه به آماره ضریب تعیین و دوربین واتسون بیانگر برآزش خوب الگو است. همچنین ضرایب به دست آمده از لحاظ آماری معنی دار است؛ بنابراین فرضیه اصلی پژوهش، «اجتناب مالیاتی و فرهنگ مالیاتی تأثیری معنی دار بر ریسک در شرکت‌های

ضریب نشان یک درصد تغییر در مالیات شرکت منجر به افزایش نوسانات قیمت سهام در آینده به میزان ۰,۱ درصد خواهد شد.

نتایج فرضیه‌های فرعی

پس از تبیین الگو و انتخاب بهترین روش، نتایج تخمین الگوی اول برای فرضیه‌های فرعی و شرکت‌های منتخب به شرح جدول زیر است:

است و این ضریب نشان یک درصد تغییر در فرهنگ مالیاتی منجر به افزایش به نوسانات قیمت سهام در آینده به میزان ۰,۱۷ درصد خواهد شد؛ پس فرضیه دوم فرعی، مالیات شرکت با نوسانات قیمت سهام در آینده رابطه معنادار و مثبت دارد، تأیید می‌شود. Tax مالیات شرکت با نوسانات قیمت سهام در آینده رابطه معنادار و مثبت دارد. ضریب کشش به‌دست‌آمده برای متغیر برابر با ۰,۱ است و این

جدول ۹. خروجی الگوی اول

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره z	prob
TAX	0.021171	0.006176	3.403719	0.0002
SIZE	-1.112857	0.344720	-3.228605	0.0008
LEV	1.325144	0.305555	4.322422	0.0000
BTBI	3.203005	1.467889	2.186950	0.0342
VOLPTBI	0.036220	0.004455	8.084849	0.0000
BTM	2.223061	0.613259	3.625411	0.0000
ABNARULATE	2.352144	0.526315	4.563125	0.0000
VOLSPECIALITEMS	0.051211	0.513100	8.923544	0.0000
VOLCASHFLOW	0.054213	0.008647	6.254311	0.0000
CHGNOLCF	3.211139	2.279792	1.999541	0.0502
NOLCF	3.231520	1.575609	2.056444	0.0403
X1	0.641984	0.153424	3.652451	0.0000
X2	0.321144	0.051364	6.234144	0.0000
X3	0.041245	4.536233	3.215444	0.0000
X4	0.045124	0.008152	5.523111	0.0000
C	12.35411	1.204878	10.25464	0.0000
R ²	۰,۸۶			
\bar{R}^2	۰,۸۱			
D.W	۱,۹۵			
F	۱۲۳۴			

مأخذ: یافته‌های پژوهش

پایین‌تر با نوسانات نرخ مالیاتی در آینده ارتباط معنادار و مثبتی وجود دارد.

نتایج تخمین الگوی دوم

نتایج برای فرضیه‌های فرعی الگوی دوم پس از تبیین الگو و انتخاب بهترین روش برای شرکت‌های منتخب به شرح جدول زیر است:

نتایج جدول (۹) نشان می‌دهد الگوی برآوردی باتوجه به آماره ضریب تعیین و دوربین واتسون بیانگر برآزش خوب الگو است. همچنین ضرایب به‌دست‌آمده از لحاظ آماری معنادار است. نتایج نشان داد بین زیرشاخص‌های فرهنگ مالیاتی (قوانین مالیاتی: x1، جرایم و بخشودگی: x2، آگاهی‌بخش‌ها: x3 و عدالت اجتماعی: x4) و نرخ مالیاتی مؤثر

جدول ۱۰. خروجی الگوی دوم

متغیر	ضریب	انحراف معیار	z آماره	prob
ABNARULATE	-3.210109	1.407894	-2.280483	0.0328
BTBI	6.258111	2.866972	2.189175	0.0310
BTM	3.698252	1.005730	3.498698	0.0000
CHGNOLCF	0.185233	0.100543	1.849538	0.0449
LEV	0.156266	0.037037	4.016175	0.0000
INSTOWNE	6.232111	1.688888	5.222234	0.0000
LOSS	6.323511	1.968847	3.212486	0.0000
NOLCF	0.625111	0.318877	1.962110	0.0453
RETURN	0.145621	0.046178	3.143514	0.0000
SIZE	-0.032652	0.018497	-1.731957	0.0100
SHARESOUT	0.042561	0.018103	2.323532	0.0182
TAX	3.625144	0.652252	5.555552	0.0000
X1	0.358622	0.079470	4.536233	0.0000
X2	0.420084	0.099290	4.232200	0.0403
X3	0.406184	0.127118	3.542411	0.0000
X4	0.042667	0.019396	2.321211	0.0000
VOLCASHFLOW	3.015612	1.525255	1.988580	0.0431
VOLPTBI	1.206555	0.627551	1.968700	0.0490
VOLSPECIALITEMS	-4.606321	1.189473	-3.802021	0.0000
C	30.18915	10.75250	2.998902	0.0060
R²	۰,۷۴			
R²	۰,۷۲			
D.W	1.98			
F	90.14			

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نوسانات نرخ مالیاتی در آینده مرتبط هستند. همچنین زیرشاخص‌های فرهنگی (قوانین مالیاتی، جرایم و بخشودگی، آگاهی‌بخش‌ها و عدالت اجتماعی) و نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر با نوسانات قیمت آتی سهام مرتبط هستند.

نتایج پژوهش فعلی با نتایج پژوهش‌های هدایتی و حاجی‌ها [۲۷] و کورمن و ونت [۲۴] در بعد فرهنگ مالیاتی مطابقت دارد، ولی نتایج پژوهش‌های داداش‌زاده و بادآورنده‌دی [۱۳] و ملانظری و همکاران [۲۴] را تأیید نکرده است. همچنین در بعد اجتناب مالیاتی نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش‌های منصوره و همکاران [۲۵]، محمدنژاد و

جدول (۱۰) نشان می‌دهد الگوی برآوردی باتوجه به آماره ضریب تعیین و دوربین واتسون بیانگر برآزش خوب الگو است. همچنین ضرایب به‌دست‌آمده از لحاظ آماری معنی‌دار است. نتایج نشان داد بین زیرشاخص‌های فرهنگ مالیاتی (قوانین مالیاتی: X1، جرایم و بخشودگی: X2، آگاهی‌بخش‌ها: X3 و عدالت اجتماعی: X4) و نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر با نوسانات قیمت آتی در آینده ارتباط معنادار و مثبتی وجود دارد. در مجموع نتایج فرضیه‌های فرعی‌تر نشان می‌دهد زیرشاخص‌های فرهنگی (قوانین مالیاتی، جرایم و بخشودگی، آگاهی‌بخش‌ها و عدالت اجتماعی) و نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر با

همکاران [۲۰]، آدرین و کویاتا [۳۲]، ژانگ و همکاران [۵۵] و آتوود و همکاران [۳۱] مطابقت دارد.

۵- جمع‌بندی و پیشنهادات

این پژوهش رابطه بین فرهنگ مالیاتی و ریسک (عدم اطمینان از آینده کلی شرکت) را در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران با تأکید بر اجتناب مالیاتی (نرخ پایین مالیات) بررسی کرده است. برای بررسی فرضیه‌ها از الگوی پنل دیتا مبتنی بر داده‌های ترکیبی استفاده شد و فرضیه‌های پژوهش آزموده شد. نتایج نشان داد بین فرهنگ مالیاتی و نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر با نوسانات نرخ مالیاتی در آینده و نوسانات قیمت آتی سهام در آینده و به‌طورکلی با ریسک شرکت ارتباط معنادار و مستقیمی وجود دارد. همچنین بین زیرشاخص‌های فرهنگ مالیاتی (قوانین مالیاتی، جرایم و بخشودگی، آگاهی‌بخش‌ها و عدالت اجتماعی) و نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر با نوسانات نرخ مالیاتی در آینده و نوسانات قیمت آتی سهام ارتباط معنادار و مثبتی وجود دارد. نتایج برآوردها هر دو فرضیه فرعی را تأیید کرد؛ به‌طوری‌که فرهنگ مالیاتی و نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر نشان‌دهنده درجه پایین‌تری از پایداری نسبت به نرخ‌های مالیاتی بالاتر هستند. همچنین براساس الگوی دوم، نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر و فرهنگ مالیاتی به‌طورمثبتی با نوسانات قیمت آتی سهام مرتبطند. فرهنگ مالیاتی و نرخ مالیاتی مؤثر پایین‌تر به‌طورمثبتی با ریسک شرکت در آینده مرتبط هستند؛ زیرا نرخ کم مالیات گویای ریسک بیشتری است که سیاست‌های اجتناب ریسک عدم قطعیت درباره نرخ مالیات آینده شرکت را افزایش می‌دهد. در اینجا نرخ پایین مالیات، سطح عدم

قطعیت بالاتری دارد؛ زیرا تکیه بیشتر بر اجتناب مالیات حوزه خاکستری یا مشوق‌های مالیات کوتاه‌مدت باعث افزایش عدم قطعیت درباره پرداخت مالیات آتی شرکت می‌شود. عدم قطعیت یا ناشی از این احتمال است که موقعیت مالیات حوزه خاکستری شرکت با مقامات مالیات معکوس می‌گردد یا اینکه مشوق‌های مالیاتی بیشتر در آینده موجود نخواهد بود. از نظر تجربی، پراکندگی بیشتر گذشته‌نگر خروجی‌ها است یا به‌صورت متوسط عدم قطعیت در اختلاف خروجی‌های آینده‌نگر منعکس شده است؛ بنابراین نرخ مالیات پایین ارتباط خاصی با پرداخت مالیات شرکت دارد. همچنین نرخ کم مالیات با ریسک شرکت مرتبط است؛ به‌طوری‌که سطح سرمایه‌گذاری ریسکی شرکت را نشان می‌دهد یا با افزایش عدم تقارن اطلاعاتی بین مدیریت و سرمایه‌گذاران از طریق کاهش شفافیت مالی مرتبط می‌شود. این منجر به گزاره‌ای می‌شود که نرخ کم مالیات باعث افزایش عدم قطعیت راجع به جریان نقدی آتی می‌گردد. نرخ کم مالیات سرمایه‌گذاری‌های ریسکی شرکت را نشان می‌دهد، به‌شرط آنکه مشخصه‌های مالیاتی تراکنش‌های خاص با ریسک پایه تراکنش ارتباط داشته باشند. نرخ کم مالیات به دو دلیل عدم تقارن اطلاعاتی را نشان می‌دهد: اول اقدامات اجتناب از مالیات ممکن است به سطح عدم تقارن اطلاعاتی بیشتر از سطح پایین‌تر افشاگری منجر گردد؛ دوم، پیچیدگی ناشی از راهکارهای اجتناب مالیات پیچیده به کار گرفته شده می‌تواند باعث افزایش عدم تقارن اطلاعاتی شود.

نتایج مذکور با این دیدگاه مطابق است که نرخ مالیات پایین منعکس‌کننده ساختارهای مالیاتی پیچیده است و مدیران شفافیت را کاهش می‌دهند تا از

مالیات ابرازی فاصله زمانی دارد، از چرخش پول به نفع مقاصد اقتصادی خود بهره می‌برد.

فهرست منابع

۱. ابزری، مهدی و سعید صمدی. (۱۳۸۶). بررسی عوامل مؤثر بر ریسک و بازده سرمایه‌گذاری در محصولات مالی. نشریه روند، شماره ۳، صص ۱۲۳-۱۵۲.
۲. اشرف‌زاده، سیدحمیدرضا و نادر مهرگان. (۱۳۸۷). اقتصادسنجی پانل دیتا. مؤسسه پژوهش‌های تعاون دانشگاه تهران.
۳. ایمانی خوش‌خو، محمدحسین و طیبه امیرمستوفیان. (۱۳۹۷). ارتقای فرهنگ مالیاتی و تأثیر آن بر گسترش چتر مالیاتی و شناسایی مودیان جدید. پژوهشنامه مالیات، شماره ۳۷، صص ۱۱۷-۱۴۶.
۴. باقری، مرتضی و شکراله خواجه‌وی. (۱۳۹۶). بررسی نقش قابلیت‌های مدیران بر رابطه بین اجتناب مالیاتی و ریسک سقوط قیمت سهام شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
۵. بهاری، محمدتقی. (۱۳۸۵). تأثیر وسایل ارتباط جمعی در گرایش مودیان به پرداخت مالیات در استان گیلان. پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت.
۶. پورحیدری، امید، فدوی، محمدحسن و میثم امینی‌نیا. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر اجتناب از پرداخت مالیات بر شفافیت گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه

هزینه‌های بالقوه سیاسی ناشی از کشف راهکارهای کاهش مالیات خود جلوگیری کنند. این باعث افزایش خطر شرکت می‌شود؛ زیرا موقعیت‌های مالی پیچیده ممکن است منجر به رفع حسابرسی دقیق مقامات مالیاتی در حوزه‌های مربوط شود و همچنین به عدم اطمینان درباره جریان‌های نقدی مالیات آینده بیانجامد. به علاوه درجه پایین‌تر شفافیت، توانایی سهام‌داران خارجی را برای ارزیابی درست از اقدامات مدیریتی و تصمیمات سرمایه‌گذاری کاهش می‌دهد که به عدم اطمینان بیشتر درباره جریان‌های نقدی آینده شرکت منجر می‌شود؛ بنابراین براساس نتایج حاصل از پژوهش پیشنهاد می‌شود وجوه حاصل از فعالیت‌های اجتناب از پرداخت مالیات در زمینه سرمایه‌گذاری استفاده شود تا موجب افزایش جریان نقدی موردانتظار آینده و در نتیجه کاهش هزینه سرمایه شود. همچنین وجوه حاصل از فعالیت‌های اجتناب از پرداخت مالیات در کار تولید استفاده شود که موجب افزایش جریان نقدی و کاهش هزینه سرمایه می‌شود. درباره ارتباط مستقیم فرهنگ مالیاتی با ریسک شرکت نیز چنین برمی‌آید که مردم با افزایش آگاهی و سواد درباره مالیات و قوانین مالیاتی و مسائل مربوط به آن، اجتناب مالیاتی بیشتری انجام می‌دهند و با به تأخیر انداختن پرداخت مالیات از روش‌های مختلف، ریسک شرکت را زیاد می‌کنند. همچنین مردم با بهره‌گیری از مشاوران مالیاتی خبره نیز به دنبال اجتناب از مالیات هستند. به دلیل وجود اقتصاد متورم در کشور ما، پرداخت با تأخیر مالیات به نفع شرکت‌ها است؛ به‌طورمثال اگر شرکتی امسال مالیات ابرازی خود را پایین‌تر نشان دهد تا زمان قطعی شدن مالیات که در حدود بیش از یک سال از

۱۴. شیدایی، حکیمه. (۱۳۸۶). بررسی راهکارهای ارتقاء فرهنگ مالیاتی در بخش مشاغل مودیان اداره کل غرب تهران. پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
۱۵. صالحی، مهدی، پرویزی فرد، سعید مستوره استوار. (۱۳۹۳). تأثیر عوامل فرهنگ مالیاتی بر تمکین مالیاتی در بین مؤدیان امور مالیاتی. پژوهشنامه مالیات، شماره ۲۳، صص ۱۸۵-۲۱۴.
۱۶. قامتی آرانی، حسن. (۱۳۸۴). بررسی عوامل مؤثر بر ارتقاء فرهنگ مالیاتی و وصول مالیات از دیدگاه کارکنان اداره امور مالیاتی شهرستان آران و بیدگل. تهران، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش.
۱۷. قبله‌وی، غلامرضا. (۱۳۸۶). فرهنگ مالیاتی و بررسی آن در میان جامعه پزشکان شمال تهران و ارائه یک الگوی تحلیلی رفتاری. طرح پژوهش.
۱۸. قربانی، صابر. (۱۳۸۷). بررسی راه کارها و ترویج و ارتقاء فرهنگ مالیاتی در شرکت‌های تولیدی شهرستان تبریز. پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.
۱۹. لشکری‌زاده، مریم و محمد عزیزی. (۱۳۹۰). شناسایی برخی عوامل مؤثر بر ارتقای فرهنگ مالیاتی در ایران. فصلنامه مدیریت، شماره ۲۲، صص ۸۲-۹۱.
۲۰. محمدنژاد، طیه، احمدپور، احمد و قدرت‌اله برزگر. (۱۳۹۴). رابطه بین اجتناب مالیاتی و ریسک شرکت (مورد مطالعه: شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران). پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
- برنامه‌ریزی و بودجه، سال ۱۹، شماره ۳، صص ۱۷۳-۱۹۰.
۷. پورزمانی، زهرا و ابوالقاسم شمس‌جامخانه. (۱۳۸۸). بررسی دلایل اختلاف بین درآمد مشمول مالیات ابرازی شرکت‌های بازرگانی و درآمد مشمول مالیات تشخیصی توسط واحدهای مالیاتی. پژوهشنامه مالیات، شماره مسلسل ۵۳، صص ۹-۲۶.
۸. ثاقب‌فرد، محمد. (۱۳۸۶). پس‌افتادگی فرهنگی در مالیات. روزنامه اعتماد، شماره ۲۲۶۷.
۹. جلال‌آبادی، اسدالله و فاطمه عزیزخانی. (۱۳۸۴). اظهارنظر کارشناسی درباره طرح تشکیل جامعه مشاوران رسمی مالیاتی ایران. مجله اقتصادی، سال دوم، دوره هفتم، شماره ۱۲۵۶.
۱۰. جهرومی، مهتاب. (۱۳۹۱). شفافیت شرکت‌ها و اجتناب از مالیات. پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
۱۱. حسنی، محسن و سعیده شفیعی. (۱۳۸۹). تخمین نرخ مؤثر مالیاتی در پایه‌های مشاغل و اشخاص حقوقی. پژوهشنامه مالیات، شماره ۸ (مسلسل ۵۶)، صص ۱۲۵-۱۵۱.
۱۲. خانی، عبدالله، ایمانی، کریم و امین یوسفی. (۱۳۹۳). اجتناب از مالیات نحوه اندازه‌گیری و عوامل مؤثر بر آن، پژوهش حسابداری، شماره ۱۵، صص ۱۲۱-۱۴۲.
۱۳. داداش‌زاده، قادر و یونس بادآورنهنندی. (۱۳۹۶). تأثیر عناصر فرهنگی بر ریسک سقوط و جهش قیمت سهام. مجله مدیریت فرهنگی، شماره ۳۵ و ۳۶، صص ۸۹-۱۰۳.

۲۶. مهرانی، ساسان و سیدجلال سیدی. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین اجتناب مالیاتی و اختلاف مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه پژوهش‌های حسابداری و حسابرسی، شماره ۲۴، صص ۱-۲۶.
۲۷. هدایتی، قدرت‌اله و زهره حاجی‌ها. (۱۳۹۶). رابطه بین ابعاد فرهنگی و رفتار (خوشبینی) با ریسک گزارشگری مالی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. مجله راهبرد مدیریت مالی، شماره ۱۶، صص ۱۱۵-۱۳۲.
۲۸. یزدان‌پناه، احمد و سکینه شکیب حاجی‌آقا. (۱۳۸۸). عوامل مؤثر بر ریسک نقدینگی بانک‌ها (مطالعه موردی بانک ملت). مجله مطالعات مالی، شماره ۳، صص ۲۷-۵۴.
۲۹. یعقوب‌زاده، جلیل. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین اجتناب مالیاتی و تقلب در گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حسابداری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده حسابداری.
30. Armstrong, S. C., Blouin, L. J. & Larker, F. D. (2012). The Incentives for Tax Planning. *Journal of Accounting and Economics*, 53.
31. Armstrong, C., S., Blouin, J., L., Jagolinzer, A., D. & D., Larcker. (2015). Corporate governance, tax incentives and tax avoidance. *Accounting Papers Wharton Faculty Research, vol 8, pp 1-42*.
32. Atwood, T. J., Drake, M. S. and L. A. Myers. (2010). Book- Tax Conformity. Earnings Persistence and the Association between Earnings and Future Cash Flow. *Forthcoming Journal of Accounting and Economics*.
33. Bankman, J. (2004). *An Academic's View of the Tax Shelter Battle*. In: Aaron, H, Slemrod, J. (Eds.), *the Crisis in Tax*
- حسابداری، دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه مازندران.
۲۱. مرادی، مهدی، باقرپور، محمدعلی و امین رستمی. (۱۳۹۵). ارتباط بین گریز مالیاتی و ریسک سقوط آتی قیمت سهام در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، سال ۵، شماره ۷۱، صص ۱۲۷-۱۴۶.
۲۲. مسیحی، محمد، ابوالقاسم محمدنژاد عالی زمینی. (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر فرهنگ مالیاتی از دیدگاه مؤدیان و کارشناسان مالیاتی اداره کل مالیات بر ارزش افزوده شهر تهران. مجله مدیریت فرهنگی، شماره ۲۷، صص ۲۹-۴۵.
۲۳. مشایخی، بیتا و صبری علی‌پناه. (۱۳۹۴). تأثیر راهبری شرکتی بر رابطه بین اجتناب از مالیات و ارزش شرکت. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، سال ۷، شماره ۲، صص ۴۹-۲۴.
۲۴. ملا نظری، مهناز، ابوحمزه، مینا و محمدمهدی میرزایی عباس‌آباد. (۱۳۹۵). فرهنگ سازمانی و تمکین مالیاتی شرکتی (مطالعه موردی: اداره کل امور مالیاتی مودیان بزرگ). مجله بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دوره ۲۳، شماره ۱، صص ۱-۱۸.
۲۵. منصوری، سیدعلیرضا و فخاری ملکیان. (۱۳۹۴). مطالعه تأثیر راهبری شرکتی بر ارتباط اجتناب مالیاتی و خطر سقوط قیمت سهام. پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه مازندران.

45. Kovermann, J. & M. Wendt. (2018). Tax Avoidance in Family Firms: Evidence from Large Private Firms. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, Vol 15, PP 145-157.
46. Kubata, K., Lietz, G. & C. Watrin. (2013). *Does Corporate Tax Avoidance Impair Earnings Informativeness*. munster school of business and economics institute of accounting and taxation, vol 12, pp 1-58.
47. McGuire, S. T., Omer, T. C. & D. Wang. (2012). Tax Avoidance: Does Tax-Specific Industry Expertise Make a Difference. *American Accounting Association*, volume 87, No 3, pp 975-1003.
48. Mosquera, V. I. J. (2010). The Interaction of Tax Systems and Tax Cultures in an International Legal Order for Taxation. *Diritto e Pratica Tributaria Internazionale*, CEDAM, Vol. 5, No. 2, pp 841-867.
49. North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press. Cambridge, UK.
50. Pasternak, M. & C. Rico. (2008). Tax Interpretation, Planning, and Avoidance: Some Linguistic Analysis. *Akron Tax Journal*.
51. Slemrod, J. (2004). The Economics of Corporate Tax Selfishness. *National Tax Journal*, 57.
52. Taylor, G. (2018). The Effect of the General Anti-Avoidance Rule on Corporate Tax Avoidance in China. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, Vol 15, pp 105-117.
53. Thomsen, M. & C. Watrin. (2018). Tax avoidance over time: A comparison of European and U.S. firms. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol 33, PP 40-63.
54. Williamson, O. E. (2000). The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. *Journal of Economic Literature*, 38, 595 - 613.
55. Wynter, C. B. & L., Oats. (2018). Don't worry, we are not after you! Anancy culture and tax enforcement in Jamaica. *Critical Perspectives on Accounting*, Vol 57, pp 56-69.
- Administration. Brookings Institution, Washington, D. C.
34. Birger, N. (2001). *The Role of Tax Culture in the Russian Transformation process*. In: Michael H. Stierle and Thomas Birringer (eds): *Economics of Transition: Theory Experiences and EU Enlargement*; INFER Reseach Edition Vol . 6.
35. Chen, S., Chen, X., Cheng, Q. and T. Shevlin. (2010). Are Family Firms More Tax Aggressive than Non-Family Firms? *Journal of Financial Economics*, 95, 41-61.
36. Dyreng, S., Hanlon, M. and E. Maydew. (2008). Long-run corporate tax avoidance. *The Accounting Review*, 83 (1): 61-82.
37. Ferdinand, A. G. (2015). *top management acquisitive behavior and tax avoidance*. Faculty of Business and Law, Melbourne Burwood Campus, pp 1-49.
38. Francis, B., Ren, N. & Q., Wu. (2017). Banking deregulation and corporate tax avoidance, *China Journal of Accounting Research*, vol 10, pp 87-104.
39. Guenther, A., Matsunaga, R. , M. Williams. (2017). Is Tax Avoidance Related to Firm Risk? *American Accounting Association*, Volume 42, No 1, 115-136.
40. Hanlon, M., S. Heitzman. (2010). A review of tax research. *Journal of Accounting and Economics*, NO 50, PP 127-178.
41. Hanlon, M. & J. Slemrod. (2009). What Does Tax Aggressiveness Signal? Evidence from Stock Price Reactions to News about Tax Shelter Involvement, *Journal of Public Economics*, 93.
42. Hasan, I., S. Hoi, Q. Wu, and Zhang. H. (2014). Beauty is in the Eye of the Beholder: The Effect of Corporate Tax Avoidance on the Cost of Bank Loans. *Journal of Financial Economics*, Vol. 113(1): 109-130.
43. Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations*. Sage Publication Beverly Hills.
44. Kim, J. B., Liandong, Z. & Y., Li. (2011). Corporate Tax Avoidance and Stock Price Crash Risk: Firm-Level Analysis. *Journal of Financial Economics*, Vol 100, pp 639-662.